

Cumhuriyet İlahiyat Dergisi - Cumhuriyet Theology Journal
ISSN: 2528-9861 e-ISSN: 2528-987X
December / Aralık 2021, 25 (3): 1253-1275

**Hayızlı Kadının Orucu Meselesi: ‘Sen Harûrî Misin?’ Rivayeti
Üzerine Bir İnceleme**

*Women's Fasting During Menstruation: A Review on the Narration
‘Are You Ḥarûrî?’*

Rabia Zahide Temiz

Dr. Öğretim Üyesi, Giresun Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi Hadis Anabilim Dalı
Assist. Prof., Giresun University, Faculty of Islamic Sciences, Department of Ḥadīth
Giresun / Turkey
rabia.zahide@giresun.edu.tr orcid.org/0000-0002-6474-5074

Article Information / Makale Bilgisi

Article Types / Makale Türü: Research Article / Araştırma Makalesi

Received / Geliş Tarihi: 1 July / Temmuz 2021

Accepted / Kabul Tarihi: 12 December / Aralık 2021

Published / Yayın Tarihi: 15 December / Aralık 2021

Pub Date Season / Yayın Sezonu: December / Aralık

Volume / Cilt: 25 Issue / Sayı: 3 Pages / Sayfa: 1253-1275

Cite as / Atıf: Temiz, Rabia Zahide. “Hayızlı Kadının Orucu Meselesi: ‘Sen Harûrî Misin?’ Rivayeti Üzerine Bir İnceleme [*Women's Fasting During Menstruation: A Review on the Narration ‘Are You Ḥarûrî?’*]”. *Cumhuriyet İlahiyat Dergisi-Cumhuriyet Theology Journal* 25/3 (Aralık 2021): 1253-1275.

<https://doi.org/10.18505/cuid.960622>

Plagiarism / İntihal: This article has been reviewed by at least two referees and scanned via a plagiarism software. / Bu makale, en az iki hakem tarafından incelendi ve intihal içermediği teyit edildi.

Copyright © Published by Sivas Cumhuriyet Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi / Sivas Cumhuriyet University, Faculty of Theology, Sivas, 58140 Turkey. All rights reserved.

<https://dergipark.org.tr/tr/pub/cuid>

Abstract: Fasting of women on the days of her menstruation period is an issue that takes place in current fiqh discussions. Some contemporary researchers say that there is no religious obstacle for women to fast during these times. Moreover, they state that there is no reason to interrupt fasting, on the contrary, claim obliged to fasting. Meanwhile in traditional fiqh, it is stated that is religiously forbidden for women to fast during this period, rather it is claimed that fasting in this period is haram. The evidence brought to the views of all the mujtahids, who expressed their opinions on this matter was a narration from ‘Ā’isha Bint Abi Bakr (d. 58/678), a wife of Prophet (p.b.u.h). When a woman asked her if she should have fulfilled her şalât (prayer) later, which she could not perform while she was in menstruation period, she responded to her as “are you Harûrî?” then explained the answer. In some variants of this narration, matter of fasting is included in the question or answer. In this article, the issue of women's fasting during menstruation is discussed from a perspective based on isnâd-matn analysis in the context of this narration which is called the “Harûrî Hadîth”. In the matn of 71 riwāya identified on this article, it has been determined that the issue of fasting was added to the matns narrated by Ma’mer bin Rāshid and to some other narrations which in their corroborative (mutābî) matns not includes fasting. In later times, the version of the text with the mention of fasting was accepted as the original and became the proof that fasting of the menstruating woman was forbidden by religion. Considering the hadiths, which do not include issue of fasting, it is seen that the woman tābî’î (Successor of the Companions) named Muāze asked ‘Ā’isha what the sunnah was about menstruating woman’s şalât. Because in that era a sect called Khāridjites had claimed that women had to fulfill the şalât that they could not perform during their menstruation, later. There are also other narrations mention the fasting of the menstruating woman. All these narrations indicated that the Prophet did not forbid fasting when menstruating, on the contrary, he just pointed out that fasting was interrupted due to menstruation. As fasting is not a worship like şalât from which the woman is exempted from, a woman may interrupt fasting but must unconditionally fulfill this worship later. Thus, the situation of a woman in such a situation is equaled to the sufferer and the travelers who have a break from fasting. It is stated in traditional fiqh that a menstruating woman will not have to perform şalâts later that she couldn't fulfill in time. The necessity of performing a worship must be determined by a clear order of the prophet. However, a clear order regarding the prohibition of fasting during menstruation was not sought. Consequently, it is seen that the narrations are more clear evidence of the absence of any prohibition than they reveal the prohibition of fasting. It has been emphasized in the narratives that it is permissible for a woman to postpone her fast, but she is absolutely obliged to compensate the fasts that she did not fulfill, and she is not exempt from fasting as she is exempt from şalât.

Keywords: Hadîth, Riwāya, Menstruation, Fasting, Harûrî.

Hayızlı Kadının Orucu Meselesi: ‘Sen Harûrî Misin?’ Rivayeti Üzerine Bir İnceleme

Öz: Kadınların hayız günlerinde oruç ibadetleri meselesi, güncel fıkıh tartışmalarında yer bulan bir konudur. Kimi çağdaş araştırmacılar, kadının bu süre zarfında oruç tutmasına dinen bir engel olmadığını, hatta hayız halinde oruca ara vermesine gerek olmadığını ifade ederek bilakis oruç tutmakla yükümlü olduğunu iddia edebilmektedir. Klasik fıkıh kaynaklarında ise kadının bu dönemde oruç tutmasının dinen yasak olduğu belirtilmekte, kimi müfrit görüşlerde bu dönemde oruç tutmanın icmaen haram olduğu iddia edilmektedir. Kadının hayız halinde oruç tutmasını caiz gören ya da yasak olduğunu iddia eden ve hatta haram gören müçtehitlerin tamamının görüşlerini desteklemek üzere sundukları temel delil, Resûlullah’ın (s.a.v) eşi Âişe bnt. Ebî Bekr’den (öl. 58/678) aktarılan bir rivayettir. Âişe, hayızlı iken kılma-dığı namazlarını daha sonra kaza etmesinin gerekip gerekmediğini soran bir kadına “sen Harûrî misin?” diye mukabele ederek cevap vermektedir. Bu cevapların bazısında konuya oruç ibadeti ziyâde edilmektedir. Bu makalede, hadislerde hayız halindeki kadının orucu hususu Harûrî Hadisi olarak nitelendirilen rivayet bağlamında, isnad ve metin tahlili esaslı bir biçimde ele alınmaya çalışılmıştır. Konuyla ilgili tespit edilen 71 tarihin metinlerinde, Âişe

bnt. Ebî Bekr'in cevabına oruç meselesinin eklendiği vecihlerin, esasen Ma'mer b. Râşid kanalıyla nakledildikleri tayin edilmiştir. Bunun dışında mütâbî tariklerinde oruç bahsinin yer almadığı bazı zayıf tariklerde de oruç konusunun metne ziyâde edildiği görülmektedir. Ziyâdenin bulunmadığı sayıca üstün olan hadislerin sebab-i rivayetinde Muâze isimli tâbiînin, hayızlı kadının terk ettiği namazları iade etmelerini gerekli gören Hâricîler'e işaret ederek sünnetin ne şekilde olduğunu sorduğu, asıl metnin sorusunda ya da verilen cevapta oruç bahsinin yer almadığı tespit edilmiştir. İlerleyen süreçte ise metnin oruç bahsi idrâc edilmiş halinin asıl metne dönüşerek kadının hayız halinde oruç tutmasının dinen yasaklandığının temel delili haline geldiği görülmektedir. Hadis, terk edilen namazlar iade edilmez ortak minvalinde ve tâbiînden bu yönde fikir belirtenlerin görüşleriyle ilk dönem kaynaklarında yer bulurken, ilerleyen dönem eserlerinde hususiyetle oruç ziyâdesinin yer aldığı rivayetler tercih edilmiş; metindeki ziyâde, kadının hayız halinde oruç tutmasının dinen yasak olduğunun dinî delili haline gelmiştir. Hayızlı kadının orucu ile ilgili olarak kaynaklarda yer alan başka rivayetler de mevcuttur. Âişe'nin "Eğer Ramazan'dan oruç borcum var ise..." şeklindeki bir sözü, hayız halinde kadının orucu zorunlu olarak bıraktığının delili olarak görülmüştür. Bir rivayette Hz. Peygamber'e izafe edilen "...kadın hayız olduğunda namaz kılmadı, oruç tutmadı" ifadesinin, kimi metinlerde "Ramazan'da yer içersiniz..." lafzı ile geldiği, İbn Mes'ûd'un naklinde ise oruç konusu yer almaksızın "...şu kadar gün oturur, secde etmezsiniz" şeklinde nakledildiği görülmektedir. Bir diğer rivayette Hamme bnt. Cahş istihâze halinden hayıflandığında Allah Resûlü'nün, namazı için günlerini nasıl düzenleyeceğini izah ettikten sonra "...gücün yeterse de orucunu tut" buyurduğu belirtilmektedir. Tüm bu rivayetler Allah Resûlü'nün hayızlıya oruç yasağı ihdas etmediğini, aksine hayız sebebiyle oruca ara verildiğine işaret ettiğini göstermektedir. Orucun, namaz gibi iadesinden muaf olunan bir ibadet olmadığı, tutulabileceği halde orucunu bıraktığında kadının üzerinde oluşan bu borcu daha sonra mutlak surette ödemek ile yükümlü olacağını, böylelikle hasta ve yolcunun oruca ara verişine kıyas edildiğini söylemek mümkündür. Klasik fıkıh eserlerinde hayızlı kadının terk ettiği namazlarını iade etmesinin gerekmeceği ifade edilirken, bir ibadetin ifasının vücubiyeti için Allah resulünün açık bir emrinin gerektiği vurgulanmış; Allah Resûlü'nün kadına hayız halinde kılmadığı namazlarını kaza etmesini açıkça emretmediği delil gösterilerek namazın iadesinin gerekmediği hükmüne varılmıştır. Bununla birlikte hayız sırasında orucun terk edilmesi hususunda benzer bir açık emir arayışına gidilmemiştir. Sahâbî hanımların hayızlı iken tutmadıkları oruçlarını kaza ettiklerini haber veren rivayetler, hayız esnasında orucun mutlak olarak yasak olduğuna delil görülerek bu metinlerin temel işareti olan orucu kaza etme zorunluğu, kazaya bırakma zorunluluğu olarak anlaşılmıştır. Hayızlının kılmadığı namazlarını iadesi meselesinde "kaza etmesi gerekseydi, Allah Resûlü bunu açıkça emrederdi" denilirken, oruç ibadeti için "terk etmesi gerekseydi, Allah Resûlü bunu açıkça emrederdi" denilmemiştir. Yapılan inceleme neticesinde rivayetlerin oruç tutma yasağını ortaya koyduklarından daha net bir ölçüde herhangi bir yasağın olmadığını delili olduğu görülmektedir. Rivayetlerdeki vurguyu kadının oruca ara vermesinin caiz olduğu, fakat tutmadığı oruçları mutlak surette ödemekle yükümlü olduğu, namaz ibadetinde olduğu gibi kazadan muaf olmadığı şeklinde anlamak mümkündür.

Anahtar Kelimeler: Hadis, Rivayet, Hayız, Oruç, Harûfî.

Giriş

İslâm dininin bedenî ibadetlerinden birisi olan oruç, Allah Teâlâ'nın kadın-erkek tüm kulları için Ramazan ayında yerine getirilmek üzere farz kıldığı bir ibadettir. Kur'ân-ı Kerîm'de orucun belirli günlerde tutulacağı, bununla birlikte hasta ve yolcuların tutmadıkları gün muadilince orucu diğer günlerde tutabilecekleri, güç yetiremeyenlerin ise fidye vererek

1256 | Rabia Zahide Temiz. Hayızlı Kadının Orucu Meselesi: 'Sen Harûrî Misin?' Rivayeti...

bu görevi ifa edebilecekleri belirtilmektedir.¹ Oruç ile ilgili diğer âyetler oruç esasındaki yasakları ve kefaret oruçlarının şartlarını ihtiva etmektedir.² Diğer ibadetlerde olduğu gibi oruç ibadeti de âyetlerden ziyâde esasen Resûlullah'ın hadisleriyle detay bulmaktadır. Bu detaylar ışığında klasik fıkhîta ve güncel tartışmalarda yer alan meselelerden biri kadınların hayız hallerinde oruç ibadetleri meselesidir.

Kur'ân-ı Kerîm'de kadınların hayız hallerinde oruç tutmamaları gerektiğini ifade eden herhangi bir âyet bulunmamaktadır. Peygamberin hadislerine ve bu doğrultuda edinilen sünnetine bakıldığında da kadının bu durumda oruç tutmasının doğru olmadığını ifade eden veya yasak getiren herhangi bir rivayet yer almamaktadır. Bununla birlikte klasik fıkhî âlimleri kadınların bu dönemde oruç tutmalarının dinen yasak ve hatta haram olduğu yönünde görüş beyan etmişlerdir.³ Konuyla ilgili kaynaklar bu görüşe Hz. Peygamber'in eşi Âişe bnt. Ebî Bekr'den (r.anhâ) gelen ve bu makalede *Harûrî Hadisi* olarak nitelendirilecek olan rivayeti delil göstermektedir. Çalışmada bahsi geçen hadisin sened ve metin değerlendirmesi yapılarak rivayetin konuya uygun bir delil olup olmadığı incelenecektir.

Çağdaş çalışmalar içerisinde hayızlılığın orucu konusunda birkaç makale bulunmaktadır.⁴ Bununla birlikte hayızlılığın orucu meselesinin temel delili olması hasebiyle kuşkusuz büyük bir öneme sahip olan Harûrî Hadisini metin bakımından tetkik eden ve metnin oluşumunun arka planını/sebebi rivayetini ve bir bakıma aslını tespit etmeye yönelik bir çalışma yapılmamıştır. Bu doğrultuda makalede ortaya çıkacak sonuçların rivayetin delil değeri üzerine fikir teâtilerine ışık tutacağı umut edilmektedir.

1. Harûrî Hadisi

Harûrî Hadisi olarak tanımladığımız rivayet, hadis kaynaklarında birkaç farklı metin ile Âişe bnt. Ebî Bekr'den (öl. 58/678) gelmektedir. Rivayette tâbiinden Muâze isimli bir hanım, Âişe'ye hayızlı kadının namazı ile ilgili soru sormaktadır. Âişe (r.anhâ) kadının sorusuna, hiddet ve şaşkınlığı sebebiyle olduğu anlaşılan *sen Harûrî misin?* sözleriyle çıkmakta ve sorduğu soruya cevap vermektedir. Birtakım farklılıklar barındıran metinler ile gelen rivayette soru, soruyu soran kişi ve verilen cevap farklı detaylara sahiptir.

Rivayet tespit edebildiğimiz kadarıyla çeşitli râviler aracılığıyla *Kütüb-i sitt'e*'nin tamamında; Ahmed b. Hanbel, Tayalisi, Ebû Ya'lâ, Ali b. Ca'd ve İshâk b. Râhûye'nin *el-Müsned*'lerinde; Ebû Avâne'nin *el-Müstahrec*; Dârimî ve Beyhakî'nin *es-Sünen*'lerinde; İbn Hibbân ve İbn Huzeyme'nin *es-Sahîh*'lerinde; İbn Ebî Şeybe ve Abdürrezzâk'ın *el-Musannef* isimli eserlerinde İbn Cârûd'un *el-Müntekâ* eserinde toplam 71 farklı tarik ile gelmektedir. Rivayetin en âli isnadı Abdürrezzâk b. Hemmâm'ın *el-Musannef*'inde (Âişe'ye üç râvi ile ulaşmaktadır), en nâzil tariki ise Beyhakî'nin *es-Sünen*'inde (sekiz râvi ile) yer almaktadır. Kâsım b. Muhammed'in (öl. 106/724) aktardığı ferd rivayet bir yana, hadis esasen Muâze bnt. Abdullah el-Adeviyye (öl. 83/702) isimli tâbiin hanımın Âişe'den rivayeti ile kaynaklarda yer

¹ el-Bakara, 2/183-187.

² el-Bakara, 2/187, 196; en-Nisâ, 4/92; el-Mâide, 5/89, 95; el-Mücâdele, 58/4. Ayrıca oruçluluk halini betimleyen âyetler için bk. el-Meryem 19/26; el-Ahzâb, 33/35; et-Tahrîm, 66/5.

³ Ömer b. Ali b. Sâlim Tâceddîn el-Fâkihânî, *Riyâdu'l-efhâm fî şerhi Umdeti'l-ahkâm*, thk. Nureddîn Tâlib, 2010, 1/506; Muhammed el-Emîn eş-Şinkitî, *Müzekkire fî usûli'l-fikh* (Medine: Mektebetü'l-Ulûm ve'l-Hikem, 2001), 1/57; Ebû Abdullâh Muhammed b. Abdullâh b. Bahâdır ez-Zerkeşi, *Bahru'l-muhît fî usûli'l-fikh*, thk. Muhammed Tâmir (Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2000), 1/268; Yahyâ b. Şeref en-Nevevî, *el-Mecmû şerhi'l-Mühezzeb*, thk. Muhammed Necib el-Mutîf (Cidde: Mektebetü'l-İrşâd, 2008), 2/385; Ebû Hafs Ömer b. Alî el-Mısri İbn Mülakkın, *et-Tavdîh li şerhi'l-Câmi's-Sahîh* (Dımaşk, 2008), 110.

⁴ Rivayette yer alan *kaza* lafzının *eda* ile benzer anlamda olduğuna dair bazı görüşlerin eleştirisi ve diğer konular için bk. Arif Ulu, "Âdet Halindeki Kadının Orucuyla İlgili Hadislerin Tenkid ve Tahlili", *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 38 (2012), 1-50. Hayızlılığın orucu ile ilgili fıkhî detaylar için bk. Nihat Dalgın, "Özel Günlerinde Kadınların İbadetleri", *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi* 9 (2007), 379-414; Hadi Sağlam - İbrahim Arpacı, "İslam Fıkhına Göre Hayızlı Kadının Orucu", *Erzincan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 10-2 (2018), 60-76.

bulmakta, bazı metinlerde soruyu Âişe'ye bizzat Muâze sormakta, çoğu tarikte ise Muâze, bir başka kadının sorusunu dile getirmektedir.

Rivayet şu şekildedir:

“Muâze anlatıyor: Bir kadın Âişe'ye 'Bizden birisi (hayızdan) temizlendiğinde namazını iade eder mi?' diye sordu. Âişe bunun üzerine 'Sen Harûrî misin? Biz Resûlullah zamanında hayız olduğumuzda o bize bunu emretmezdi' diye cevap verdi. (Râvi ekliyor) ya da şöyle demiştir: Böyle yapmazdık.”⁵

Farklı metinler ile naklolunan haberde ortak hususlar şunlardır: Soruyu soran hanım (Muâze veya işittiği hanım) hayızlı kadının hayız süresince kılmadığı namazlarını sonradan iade etmesinin gerekli olup olmadığını merak etmekte; bu sebeple soruyu tam olarak bu konuya açıklık getirecek şekilde “Hayızlı kadın namazı iade eder mi?” şeklinde sormaktadır. Âişe (r.anhâ) de kadına “sen Harûrî misin?” sözleriyle, adeta onu itham ederek cevabına başlamakta ve Peygamber (a.s.) zamanında O'nun eşleri ve kızları olarak hayız halinin kendilerinin başına da geldiğini, Resûlullah'ın hiçbir zaman terk ettikleri namazların kazasını kendilerine emretmediğini söylemektedir. Hadisin kimi metinlerinde soruya veya cevaba oruç detayı eklenmektedir.

2. Kadın Namazı Kaza Eder Mi?

Harûrî Hadisi tetkik edildiğinde ilk akla gelen, kadının bu soruyu neden ya da hangi bağlamda sorduğudur. Böyle bir konuyu kendisi mi merak etmiştir, yoksa o günün toplumunda bu konu tartışma gündeminde midir? Bundan öte Âişe'nin kadını Harûrî olarak nitelemesi ne anlama gelmektedir?

Âişe'nin kadına “Sen Harûrî misin?” demesi böyle kimselerin varlığına işaret etmekte ayrıca sorduğu sorunun Harûrî kimselerin sözleri olduğuna işaret etmektedir. Âişe, kadının bu kimselerin görüşünü kabullenerak sorduğunu düşünmüş olmalıdır ki onu Harûrî olmakla itham etmiştir. Kadının “Harûrî değilim, öğrenmek için soruyorum” diye cevap verdiği metinlerden bu durumu anlamak mümkündür.⁶

Bu rivayet ile bilinirlik kazanan Harûrî kavramıyla, ilk defa toplandıkları Kûfe yakınlarındaki Harûrâ denilen bölgeye nispetle Hâricîlerin kastedildiği ifade edilmektedir.⁷ Hâricîler, yalnızca Kur'ân'ın delalet ettiğini alan, ibadetlere düşkünlükleri ve aşırılıkları ile tanınan, sert tabiatlı, haşin ve âsi bir grup olarak tanımlanmışlardır.⁸ Bu grubun mensuplarının hayızlı kadının namazı konusunda farklı iddialar ortaya attıkları, kadının hayız esnasında

⁵ Ebû Abdullah Muhammed b. İsmâil el-Buhârî, *el-Câmiu's-sahîh*, thk. Muhammed Zühreir b. Nasr (Dâru Tavki'n- Necât, 1422H), “Hayız”, 20.

⁶ Ebû'l-Hüseyn Müslim b. Haccâc el-Kuşeyrî Müslim, *el-Câmi'u's-sahîh*, thk. Muhammed Fuâd Abdülbâki (Beyrut: Dâru İhyâi't-Turâsi'l-Arabî, ts.), “Hayız”, 67; Ebû Bekr es-San'ânî Abdürrezzâk b. Hemmâm, *el-Musannef* (Kahire: Dârü't-Te'sil, 2015), 1/444; İshâk b. İbrâhim İbn Râhûye, *el-Müsned* (Dâru't-Te'sil, 2016), 2/120; Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, thk. Şuayb el-Arnaût vd. (Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 2001), 43/105.

⁷ Yahyâ b. Şeref en-Nevevî, *Şerhu'n-Nevevî alâ Müslim* (Beyrut: Dâru İhyâi't-Turâsi'l-Arabî, 1972), 4/27; Muhammed b. Yûsuf Şemsuddîn el-Kirmânî, *el-Kevâkibü'd-derârî fî şerhi Sahîhi'l-Buhârî* (Beyrut: Dâru İhyâi't-Turâsi'l-Arabî, 1981), 3/193.

⁸ Ethem Ruhi Fiğlalı, “Hâricîler”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1997).

1258 | Rabia Zahide Temiz. Hayızlı Kadının Orucu Meselesi: 'Sen Harûf Misin?' Rivayeti...

terk ettiği namazlarını, temizlendikten sonra kaza etmesi gerektiğini iddia ettikleri aktarılmaktadır.⁹ Âişe'nin de kadının onlarla aynı görüşe sahip olduğunu zannettiği için "Harûf misin?" diyerek karşılık verdiği anlaşılmaktadır.¹⁰ Namazın kaza edilip edilmeyeceği ile ilgili olarak "Hayızlının kılamadığı namazları kaza etmesine gerek olmadığı hususunda icma vardır" ifadesi¹¹ ve "hayızlı namazı kaza eder mi" sorusuna "hayır bu bid'attir" şeklinde cevap verilmesi¹² ihtilafın çıkış noktasının hayızlının namazı ile ilgili olduğunu ve konunun dönemin müçtehitleri nezdinde tartışıldığını göstermektedir. Namazı iade etmeleri bir yana hayız döneminde kadının namaz kılmaya dahi abdestli bir şekilde kibleye doğru oturup Allah'ı zikretmesi gerektiğini söyleyen kimseler de olmuştur. Örneğin Abdürrezzâk b. Hemmâm'ın (öl. 211/826) bunu her namaz vakti yapmalarını gerekli gördüğü, Atâ b. Ebî Rabâh'ın (öl. 114/732) ise bu görüşe karşı çıktığı aktarılmaktadır. İbn Abdilberr'den (öl. 463/1071) de böyle bir görüşün fukaha nezdinde kerih görüldüğü bilgisi gelmiştir.¹³

Âişe "Allah Resûlü bunu bize emretmedi" şeklindeki sözleriyle namazın iadesinin emredilmemiş olmasını, namazın kaza edilmediği teamülüne delil olarak sunmaktadır. "Resûlullah zamanında da böyle olurduk..." sözlerinden diyalogun Peygamber sonrası bir dönemde gerçekleştiği anlaşılmaktadır. Bir metinde Âişe'nin "Resûlullah'ın kadınları hayız olurdu. O böyle bir şey emretti mi" şeklinde istifhâm etmesi¹⁴, sanki muhatabı o döneme şahit olmuş bir kimseymişçesine yerleşik sünneti bildiğini farz ederek cevap verdiği görülmektedir.

Hayızlının namazı meselesinin o dönemde tartışıldığının tek delili bu rivayet değildir. Durumun birkaç sahâbîye daha sorulduğu görülmektedir. İbn Abbas'a (öl. 68/687) "nifas ve hayız halindeki kadın temizlenince namazı kaza eder mi?" diye sorulduğunda "Nebînin eşleri bunu yapsaydı, biz de emrederdik" şeklinde cevap verdiği aktarılmaktadır.¹⁵ Bir diğer rivayete göre Messe el-Ezdiyye adlı bir tabîin hanım, Semûre b. Cündeb'in (öl. 60/680) hanımların hayızlı oldukları dönemlerde kılamadıkları namazları kaza etmelerini salık verdiğini Ümmü Seleme'ye haber vermiş; Ümmü Seleme ise Resûlullah'ın hayızlı kadın bir yana, kırk

⁹ Ebü'l-Hasan Alî b. Halef İbn Battâl, *Şerhu Sahîhi'l-Buhârî*, thk. Ebü Temîm Yâsir b. İbrâhîm (Riyad: Mektebetü'r-Rüşd, 2003), 1/448; Nevevî, *Şerhu'n-Nevevî alâ Müslim*, 4/27; Ebü Muhammed Mahmûd b. Ahmed Bedreddîn el-Aynî, *Umdetü'l-kârî şerhu Sahîhi'l-Buhârî* (Beyrut: Dâru İhyâ'it-Turâsî'l-Arabî, ts.), 3/301; Ebü Yahyâ b. Muhammed Zekerîyyâ el-Ensârî, *Menhatü'l-Bârî bi şerhi Sahîhi'l-Buhârî*, thk. Süleymân b. Durey' el-Âzimî (Riyad, 2005), 1/650.

¹⁰ Ebü'l-Hasan Muhammed b. Abdülhâdî es-Sindî, *el-Hâşîye alâ Süneni'n-Nesâî* (Haleb: Mektebetü'l-Matbû'âti'l-İslâmiyye, 1986), 4/191.

¹¹ Ebü'l-Hasan Alî b. İbrâhîm İbnü'l-Attâr, *el-Udde fi şerhi'l-Udde fi ehâdîsi'l-ahkâm*, thk. Nizam Muhammed Sâlih (Beyrut, 2006), 1/275.

¹² Abdürrezzâk b. Hemmâm, *el-Musannef*, 1/443.

¹³ Aynî, *Umdetü'l-kârî şerhu Sahîhi'l-Buhârî*, 3/301.

¹⁴ Ebü'l-Hasen Cevherî Ali b. el-Ca'd, *el-Müsned*, thk. Abdülmehdî b. Abdülkâdir (Kuveyt: Mektebetü'l-Fellâh, 1985), 653.

¹⁵ Abdullah b. Abdurrahman ed-Dârimî, *el-Müsnedü'l-câmi'*, thk. Nebîl b. Hâsim (Beyrut: Darü'l-Beşâiri'l-İslâmiyye, 2013), "Hayız", 23; Ebü'l-Fazl Ahmed b. Hacer İbn Hacer el-Askalânî, *İthâfu'l-mehere bi'l-kavâidi'l-mübtakire min etrâfi'l-aşere* (Mecmau Melik Fehd, 1994), 7/399.

gün gibi çok daha uzun bir zaman namaza ara veren lohusa kadına dahi namazını kaza etmesini emretmediğini söyleyerek itiraz etmiştir.¹⁶ Saïd b. Cübeyr'in (öl. 94/713) de "kadın namaz vakti hayız olursa namazını kaza etmez" dediği nakledilmiştir.¹⁷

Bu rivayetler Âişe'ye (r.anhâ) sorulan sorunun gelişigüzel bir meraktan kaynaklanmadığını, bilakis tâbiîn dönemi içerisinde amelî bir tartışmanın varlığı üzerine kendisine yöneltildiğini göstermektedir. Nitekim bu husus hadisi referans alan müelliflerin seçtikleri bâb başlıklarından da anlaşılabilir. Bu konuya ilerleyen bölümlerde yer verilecektir.

Buraya kadar makaleden bağımsız gözüken rivayetin çalışmayla alakalı olan bölümü, hadisin kimi metinlerinde yer alan "namazı kaza etmez, ama orucu kaza ederdik" şeklindeki ziyadedir. Bazı metinlerde de sorunun "orucu kaza ediyoruz da namazı neden kaza etmiyoruz" şeklinde sorulduğu görülmektedir.¹⁸ Çalışmanın bundan sonraki bölümlerinde rivayetler bütüncül bir bakış açısı ile incelenecek, kimi tarihlerde yer alan ve klasik fıkıhın delil aldığı oruç detayı mütalaa edilecektir.

3 Hadisin İsnadları ve Metin Farklılıkları

Hadisi Âişe'den aktaran tek râvi tâbiînden Muâze bnt. Abdullah el-Adeviyye'dir. Muâze Basra'da yaşamış bir hanımdır. Âişe'den başka Ali b. Ebî Tâlib ve Hişâm b. Âmir'den rivayette bulunmuştur. Hakkında fazla bilgi olmayan Muâze'nin makbul bir râvi olduğu belirtilmektedir.¹⁹ Bu haberi Muâze'den Yezîd er-Rişk (öl. 100/718), Eyyûb es-Sahtiyânî (öl.

¹⁶ Süleyman b. Eş'as es-Sicistânî Ebû Dâvûd, *es-Sünen* (Beyrut: el-Mektebetü'l-Asriyye, ts.), "Tahâret", 104. Semûre b. Cündeb, Harûra'ya göz açtırmayışı ile ün salmıştır. bk. Cemâleddîn Ebû'l-Haccâc Yûsuf b. Abdurrahman el-Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl fi esmâi'r-ricâl*, thk. Beşşâr Avvâd Ma'rûf (Beyrut: Mues-sesetü'r-Risâle, 1980), 12/132. Harûra ile etkin mücadelesi ile tanınan bir sahâbînin onlara atfedilen bir fetvayı benimsemiş olması pek makul gözükmemektedir. Diğer taraftan ömrünü Medine'de Resûlullah'ın yanı başında geçirmiş, sahâbenin büyüklerinden ve sünneti bilen biri olan Semûre'nin sünnette yer almayan namazın kaza edilmesi görüşünü benimsemesi, ya da aksine onun varsa böyle bir içtihadının, muhalifi olduğu Harûra'ya ait olması da bir çelişki içermektedir. Messe adlı hanımın meçhuliyeti de rivayetin sıhhatini etkilememektedir. Hadis Semûre'nin içtihadını barındırmayan ve sadece nifas hakkında bilgi veren haliyle Tirmizi ve İbn Mâce'de yer almaktadır. bk. Muhammed b. İsâ et-Tirmizî, *es-Sünen*, thk. Ahmed Muhammed Şâkir - Muhammed Fuâd Abdülbâki (Mısır: Şirketü Mektebetü ve Matbaatü Mustafa el-Bânî, 1975), "Tahâret", 130; Ebû Abdulah Muhammed b. Yezîd el-Kazvinî İbn Mâce, *es-Sünen*, thk. Muhammed Fuâd Abdülbâki (Dâru İhyâi'l-Kütübî'l-Arabî, ts.), "Tahâret", 119.

¹⁷ Dârimî, "Hayız", 15.

¹⁸ Abdürrezzâk b. Hemmâm, *el-Musannef*, 1/444; Müslim, "Siyâm", 69; İbn Râhûye, *el-Müsne'd*, 2/120; Ebû Dâvûd Süleyman b. Dâvûd b. el-Cârûd et-Tayâlisî, *el-Müsne'd*, thk. Muhammed b. Abdulhasan et-Türkî (Mısır: Dâru Hicr, 1999), 3/149. Ebû Avâne rivayete aynı tarikle birkaç kez yer verir. bk. Ya'kub b. İshâk Ebû Avâne el-İsferâyînî, *el-Müstahrec*, thk. Eymen b. Arif (Beyrut: Dârü'l-Ma'rife, 1998), 1/271, 2/213; Ahmed b. Hüseyin b. Ali el-Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, thk. Muhammed Abdulkadir Ata (Beyrut: Darü'l-Kütübî'l-İlmiyye, 2003), 1/460, 4/396.

¹⁹ Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl fi esmâi'r-ricâl*, 35/308. Kimi tarihlerin metninde Âişe'ye soruyu kimliği meçhul bir hanımın sormakta, kimi tarihlerde Muâze'nin sorduğu görülmektedir. Bu ikilik, Muâze ve diğer kadının soruyu birlikte sordukları öne sürülerek giderilmeye çalışılmış; kimi râvilerin Muâze'ye, kimilerinin ise meçhul kadına izafe ederek olayı aktardıkları iddia edilmiştir. Hatta Muâze'nin kendini gizlemek isteyerek soruyu diğer kadının sorduğunu söylediğini iddia edenler olduysa da utanılabacak bir şey sorulmadığından bu ihtimal uzak bulunmuştur. bk. Şeyh Halil Ahmed es-Sehârenfûrî, *Bezlü'l-mechûd fi halli Sünen-i Ebî Dâvûd* (Hind: Merkezi-Şeyh Ebi'l-Hasen en-Nedvî li'l-bahsi ve'd-Dirâsâti'l-İslâmî, 2006), 2/301. İsnadların ekserisinde soruyu soran diğer hanım olmakla birlikte bu durum senede herhangi bir inkıta oluşturmadığından sened haritalarında işaret edilmekle iktifa edilecektir.

1260 | Rabia Zahide Temiz. Hayızlı Kadının Orucu Meselesi: 'Sen Harûrî Misin?' Rivayeti...

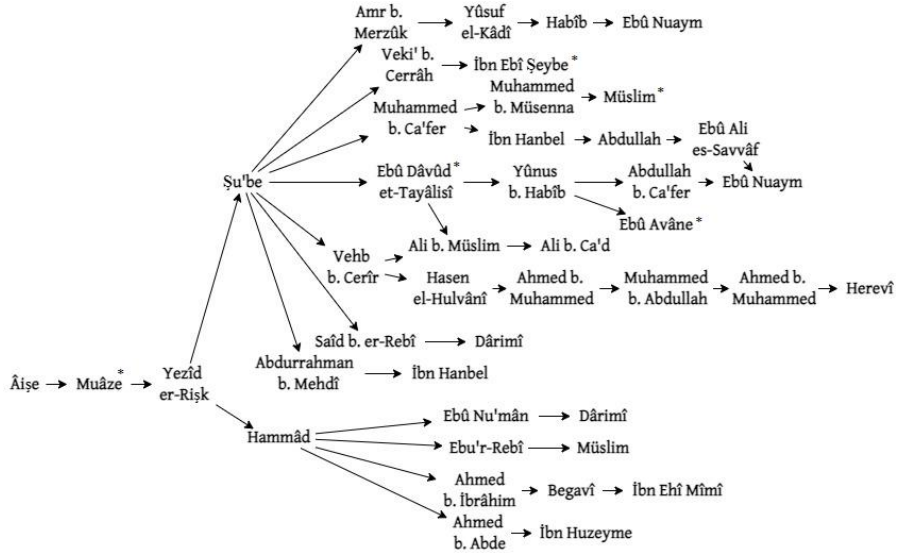
131/748), Ebû Kılâbe Abdullah b. Zeyd (öl. 104/722), Katâde b. Dîâme (öl. 100/718),²⁰ ve Âsım el-Ahvel (öl. 140/757) rivayet etmiştir.

3.1. Yezîd er-Rîşk > Muâze > Âişe Tariki

Yezîd er-Rîşk'in aktarımı ile gelen hadis şu şekildedir: "Muâze anlatıyor: Bir kadın Âişe'ye 'kadın hayız günlerinin namazını kaza eder mi?' diye sordu. Âişe 'Sen Harûrî misin? Bizden biri Resûlullah zamanında hayız olurdu da namazı kaza etmekle emrolunmazdı' diye cevap verdi."²¹

Metnin kaynaklarda yer alan 15 farklı isnadının bir araya getirildiği tabloda²² Yezîd er-Rîşk rivayetinin kaynaklara hangi râviler aracılığı ile ulaştığı görülmektedir. İbn Ebî Şeybe, Müslim ve Ebû Avâne'nin eserleri dışındaki tüm kaynaklarda, soruyu ismi bilinmeyen diğer hanımın sorduğu, Muâze'nin aktarıcı konumunda olduğu görülmektedir. Senedlerde rivayeti Yezîd'den aktaran Şu'be b. Haccâc (öl. 160/776) ve Hammâd b. Zeyd'in (öl. 179/795) medâr râviler oldukları görülmektedir. Senedlerde herhangi bir mecrûh râvi ya da inkitâ durumu tespit edilmemiştir.

Tablo 1: Yezîd er-Rîşk > Muâze > Âişe Tarikleri

²⁰ Ahmed b. Hanbel, Katade'nin Muâzeden semai olmadığı söylemektedir. bk. Şemseddîn Ebû Abdullah Muhammed b. Ahmed ez-Zehabî, *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ*, thk. Şuayb el-Arnaût vd. (Beyrut: Muessestü'r-Risâle, 1985), 5/277.

²¹ Müslim, "Siyâm", 68; Ahmed b. Abdullah Ebû Nuaym el-İsfahânî, *el-Müsnedü'l-Müstahrec ala Sahîh-i Müslim*, thk. Muhammed Hasan İsmâil eş-Şâfiî (Beyrut: Darü'l-Kütübü'l-İlmiyye, 1996), 1/383; Ebû Avâne el-İsferâyîni, *el-Müstahrec*, 2/214; Ebû Bekr Abdullah b. Muhammed İbn Ebû Şeybe, *el-Musan-nef*, thk. Kemâl Yûsuf el-Hût (Riyad: Mektebetü'r-Rüşd, 1409H), 2/124; Muhammed b. İshâk İbn Huzeyme, *es-Sahîh*, thk. Muhammed Mustafa el-A'zâmî (el-Mektebetü'l-İslâmî, 2003), 497. Tayâlisî, *el-Müsned*, 3/149; Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 42/337; Ali b. el-Ca'd, *el-Müsned*, 653; Dârimî, "Hayız", 23; Abdullah b. Muhammed b. Ali el-Herevî, *Zemmü'l-kelem ve ehlihî*, thk. Ebû Câbir Abdullah b. Muhammed (Mektebetü Gurabâi'l-Eseriyye, 1998), 2/350; Ebu'l-Huseyn Muhammed b. Abdullâh b. el-Huseyn b. Abdullâh ed-Dekkak İbn Ehî Mîmî, *Fevâidu İbn Ehî Mîmî*, thk. Nebîl Sadeddîn Cerrâr (Riyad: Dâru Edvâi's-Selef, 2005), 197.

²² Müellif isimlerinin sağ üst köşesinde yer alan yıldız, bu metinlerde soruyu soranın Muâze'nin kendisi olduğuna işaret etmektedir.

Tüm tariklerin benzer lafızlar ile geldiği görülmektedir. Âişe hayızlıya namazını kaza etmesinin emredilmediğini söylemekte, hiçbir senede râvinin sorusunda ya da Âişe'nin verdiği cevapta hayızlı kadının orucu ile ilgili bir detay yer almamaktadır.

3.2. Eyyûb es-Sahtiyânî > Muâze > Âişe Tariki

Eyyûb es-Sahtiyânî nakli ile gelen rivayetlerin tamamında Muâze soruyu diğer hanımın sorduğunu söylemekte ve şöyle aktarmaktadır: “Bir kadın Âişe'ye ‘hayızlı namazı kaza eder mi’ diye sordu. O, ‘Sen Harûrî misin? Biz Resûlullah ile birlikteyken kaza etmezdik; bununla da emrolunmazdık’ dedi.”

Eyyûb es-Sahtiyânî'nin aktarımı çeşitli râviler aracılığıyla beş kaynakta yer almaktadır.²³

Tablo 2: Eyyûb es-Sahtiyânî > Muâze > Âişe Tarikleri

Şemada yer alan râvilerden yalnızca Âsım b. Ali hakkında cerh lafızları serdedilmiş olup²⁴ senedlerde herhangi bir inkıtâ bulunmamaktadır.

Ebû Avâne'nin eserinde metin “Peygamber bizden hiç kimseye hayızlıykenki namazlarını kaza etmesini emretmedi” şeklindedir. Harûrî nitelendirmesine ya da kadının soru sorduğuna yer verilmemektedir. Metnin bu haliyle taktiye uğradığı anlaşılmaktadır. İbn Adî'de yer alan metin, “kaza ile emrolunmazdık”; Herevî'deki ise “kaza etmezdik, bununla da emrolunmazdık” şeklindedir.

Ebû Dâvûd'un eserinde yer alan rivayet hem sened hem de metin olarak tabloda yer alan diğer dört kaynaktan farklıdır. Müellif önce bir sonraki başlıkta incelenecek olan Ebû Kılâbe > Muâze > Âişe tarikinini metnini vermektedir. Bu metin Eyyûb es-Sahtiyânî rivayetinden farksızdır. Ardından Eyyûb > Ma'mer tarikini serdeder ve metin olarak sadece şu ifadeyi zikreder: “Orucu kaza etmekle emrolunduk, namazı kaza etmekle emrolunmadık.”²⁵

Bu lafız, şimdiye kadar görülen ve aynı râviden gelen diğer tariklerde yer alan metinlerden tamamen farklıdır. Soruda sorulmadığı halde namazı değil orucu kaza etmekle emrolundukları cümlesi ziyâde edilmiştir. Eyyûb'un Ma'mer b. Râşid (öl. 153/770) dışındaki râvileri Süfyan es-Sevrî (öl. 161/778) ve Yezîd b. İbrâhim et-Tüsterî'den (öl. 163/779) gelen metinlerde böyle bir ifade yer almazken yalnızca Ma'mer'in naklettiği metinde bu ziyâdenin yer aldığı görülmektedir.²⁶

²³ Ebû Dâvûd, “Tahâret”, 104; Abdullah b. Muhammed el-İsfahânî Ebu's-Şeyh, *Zikru'l-akrân ve rivâyâtuhum an ba'duhum ba'dan*, thk. Mes'ud es-Sa'denî (Darü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1996), 44; Ebû Avâne el-İsferâyînî, *el-Müstahrec*, 1/271; Ebû Ahmed Abdullah el-Cürçânî İbn Adî, *el-Kâmil fî duafâi'r-ricâl*, thk. Mâzin es-Sersâvî (Mektebetü'r-Rüşd, ts.), 10/720; Herevî, *Zemmü'l-kelem ve ehlihi*, 2/350.

²⁴ Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl fî esmâi'r-ricâl*, 13/512.

²⁵ Ebû Dâvûd, “Tahâret”, 104.

²⁶ Tabloda bu duruma müellif isminin yanındaki siyah daire ile işaret edilmiştir.

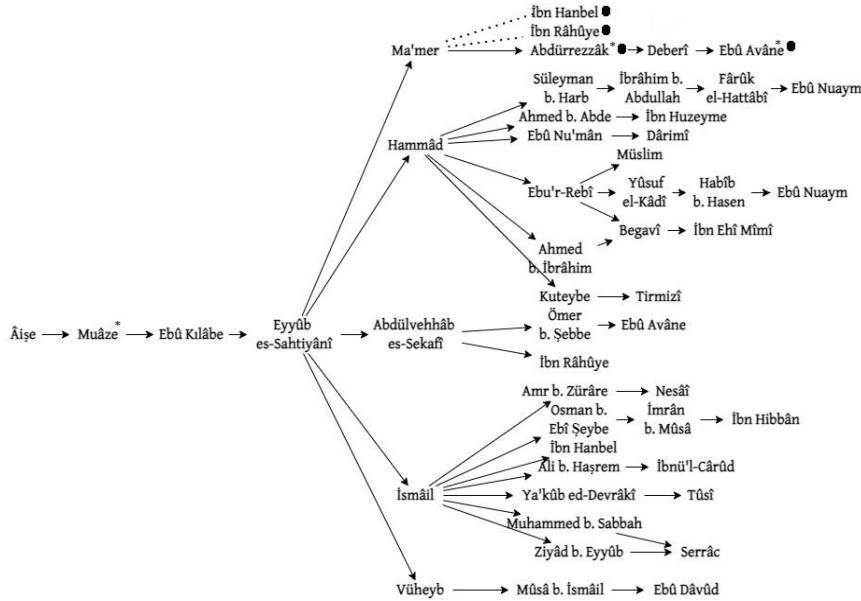
3.3. Ebû Kılâbe > Muâze > Âişe Tariki

Bir önceki başlıkta Muâze’den direk rivayette bulunan Eyyûb es-Sahtiyânî, aynı rivayeti bir de Ebû Kılâbe aracılığı ile aktarmaktadır. Kaynaklarda Ebû Kılâbe’nin aktarımı ile 22 farklı isnad tespit edilmiştir. Bu isnadlardan yalnızca Abdürrezzâk b. Hemmâm’ın *Musannefi* ile Abdürrezzâk’tan rivayet eden Ebû Avâne’nin *el-Müstahrec* isimli eserinde soruyu Muâze’nin sorduğu görülmekte, diğer tarihlerde soruyu diğer kadının sorduğu ifade edilmektedir. Rivayet şöyledir: “Bir kadın Âişe’ye ‘bizden biri hayız günlerinin namazını kaza eder mi’ diye sordu. Âişe ‘sen Harûrî misin? Biz Resûlullah zamanında hayız olurduk, bu bize emrolunmazdı’ diye cevap verdi.”²⁷

Rivayeti Eyyûb’den Ma’mer b. Râşid (öl. 154/770), Hammâd b. Zeyd (öl. 179/795), Abdülvehhâb es-Sekâfi (öl. 194/809), İsmail b. Uleyye (öl. 193/808) ve Vüheyb b. Hâlid (öl. 165/781) aktarmaktadır. Bu isimler arasında Ma’mer b. Râşid’in aktarımı ile gelen metnin diğerlerinden farklı olduğu görülmektedir. Muâze’nin kendisinin sorduğunu ifade ettiği soru şu şekildedir: “Âişe’ye ‘ne oluyor da hayızlı orucu kaza ediyor da namazı kaza etmiyor?’ diye sordum. ‘Sen Harûrî misin?’ dedi. ‘Hayır değilim sadece soruyorum’ dedim. ‘Resûlullah ile birlikteyken bizim de başımıza gelirdi. Orucu kaza etmekle emrolunur; namazı kaza etmekle emrolunmazdı’ diye cevap verdi.”²⁸

Ebû Kılâbe rivayetlerinin isnad şeması şu şekildedir:

Tablo 3: Ebû Kılâbe > Muâze > Âişe Tarikleri

Şemada görüldüğü üzere²⁹ orucun kaza edildiği ile ilgili detay yalnızca Ma’mer b. Râşid’in rivayet ettiği metinlerde yer almakta, Muâze’nin oruç ve namazı açıkça kıyas ederek

²⁷ Kimi metinler “*Kaza etmezdik ve bununla da emrolunmazdik*” anlamı üzere gelmektedir. bk. Müslim, “Sıyâm”, 67; Tirmizî, “Tahâret”, 130; Ebû Dâvûd, “Tahâret”, 104; Ebû Abdurrahman Ahmed b. Şuayb en-Nesâî, *el-Müctebâ mine’s-sünen*, thk. Abdülfettâh Ebû Gudde (Haleb: Mektebetü’l-Matbû’âti’l-İslâmiyye, 1986), “Hayız”, 17; Abdullah b. Ali İbnü’l-Cârûd, *Müntekâ mine’s-süneni’l-müsne*, thk. Ebû İshâk el-Huveynî (Darü’l-Kitâbi’l-Arabî, 1988), 1/101.

²⁸ Abdürrezzâk b. Hemmâm, *el-Musannef*, 1/443; İbn Râhûye, *el-Müsne*, 2/120; Ebû Avâne el-İsferâyîni, *el-Müstahrec*, 1/271; 2/213.

²⁹ Siyah daireler ile bu duruma işaret edilmiştir.

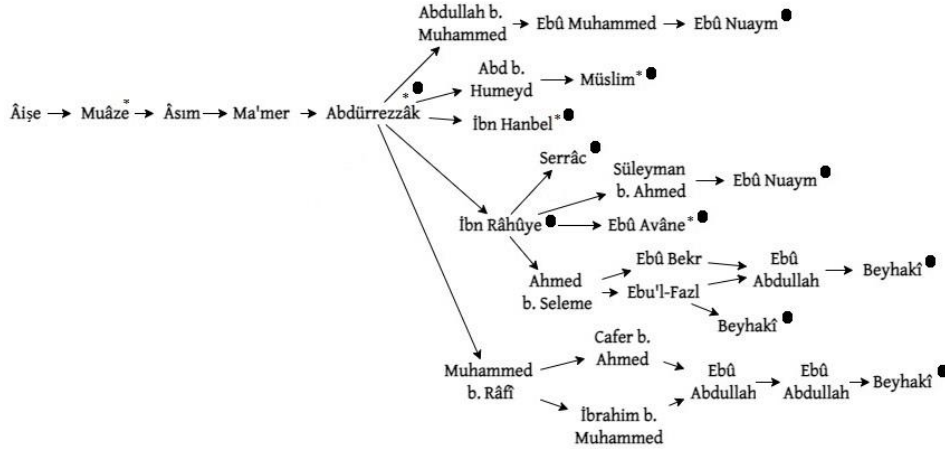
sorduğu ifade edilmektedir. Âişe'nin çıkışmasına ise merak ettiği için sorduğunu söyleyerek karşılık vermekte, Âişe ise orucu kaza etmenin emredildiğini, namazın ise emredilmediğini söylemektedir. Böylelikle Resûlullah'ın *hayızlının orucunu kaza etmesini emrettiği* şeklinde bir ifade diğer metinlerden farklı olarak ziyâde edilmiştir. Ma'mer'in rivayetinin, Ahmed b. Hanbel ve İshâk b. Râhûye tarafından muallak olarak nakledildiği görülmektedir.

3.4. Âsım el-Ahvel > Muâze > Âişe Tariki

Muâze'nin râvilerinden bir diğeri Âsım el-Ahvel'dir. Âsım'dan Ma'mer b. Râşid'in, ondan ise Abdürrezzâk b. Hemmâm'ın naklettiği ferd tarik 13 isnad ile çeşitli kaynaklara intikal etmiştir.³⁰ En eski kaynağın müellifi ve isnadların medâr râvisi olan Abdürrezzâk b. Hemmâm, soruyu Muâze'nin sorduğunu ifade etmekte, ondan aktaran kaynaklardan sadece Müslim, Ahmed b. Hanbel ve Ebû Avâne'nin eserinde soruyu Muâze sormakta diğerlerinde ismi zikredilmeyen diğer kadının soruyu sorduğu ifade edilmektedir. Abdürrezzâk'ın eserinde metin şu şekildedir:

"Âişe'ye 'Ne oluyor da hayızlı orucu kaza ediyor, namazı kaza etmiyor?' diye sordum. 'Sen Harûrî misin?' diye karşılık verdi. 'Hayır değilim sadece soruyorum' dedim. 'Resûlullah ile birlikteyken bizim de başımıza gelirdi. Orucu kaza etmekle emrolunur; namazı kaza etmekle emrolunmazdık' diye cevap verdi."

Tablo 4: Âsım el-Ahvel > Muâze > Âişe Tarikleri

Tüm rivayetlerin Âsım > Ma'mer > Abdürrezzâk ferd tariki ile geldiği görülmektedir. Metinlerin tamamı bir önceki tabloda yer alan Ma'mer b. Râşid tarihinin metni ile aynıdır. Muâze, orucu kaza ettikleri halde namazı neden kaza etmediklerini sormakta, Harûrî olmadığını merak ettiği için sorduğunu ifade etmekte, Âişe ise bunun Resûlullah dönemindeki uygulama olduğunu, böyle emredildiğini belirterek cevap vermektedir.

Tabloda görüleceği üzere Ma'mer b. Râşid'den ferd bir tarik ile dağılan rivayetin tüm metinlerinde orucun neden kaza edildiği sorusu yer bulmaktadır. Diğer tablolarda da Ma'mer'in yer aldığı tariklerin metinlerinde orucun kazası konusunun ziyâde edildiğini görmüştük. Bu metinlerde ortak olarak, soruyu soran kişi tarafından iki ibadetin kaza edilmeleri

³⁰ Müslim, "Siyâm" 69; Abdürrezzâk b. Hemmâm, *el-Musannef*, 1/443; Ebû Nuaym el-İsfahânî, *el-Müsnedü'l-Müstahrec ala Sahîh-i Müslim*, 1/383; Ebû Avâne el-İsferâyîni, *el-Müstahrec*, 2/213; İbn Râhûye, *el-Müsned*, 2/120; Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 43/105; Muhammed b. İshâk es-Sekafî, *Hadîsu's-Serrâc*, thk. Hüseyin b. Ukkâşe Ramazan (Fâruku'l-Hadisyye, 2004), 2/105; Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, 1/460, 4/396.

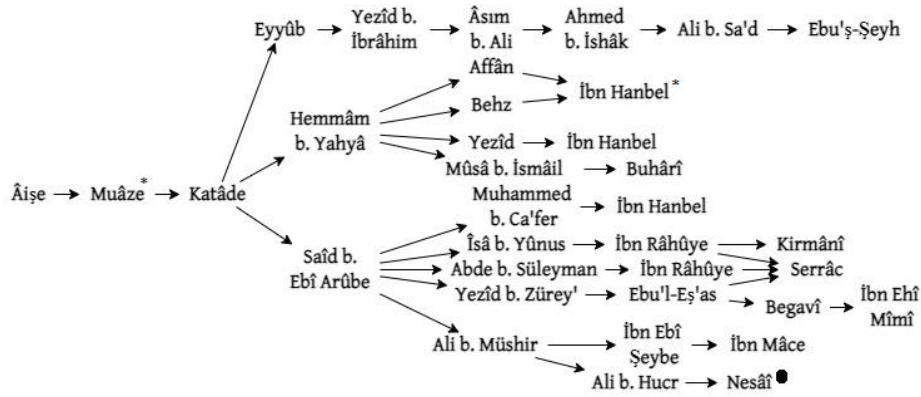
1264 | Rabia Zahide Temiz. Hayızlı Kadının Orucu Meselesi: 'Sen Harûrî Misin?' Rivayeti...

kıyas edilerek farklarına bir *neden* aranmakta, cevapta ise *emrin böyle olduğu* beyan edilmektedir. Ayrıca medâr râvi Abdürrezak'ın aktarımında soruyu Muâze'nin sorduğu belirtilirken ondan alanlardan sadece Müslim, Ahmed b. Hanbel ve Ebû Avâne'nin eserinde soruyu Muâze'nin sorduğu ifade edilmektedir.

3.5. Katâde b. Dîâme > Muâze > Âişe Tariki

Muâze'nin bir diğer ravisi, 16 tarikin medârı olan Katâde b. Dîâme'dir.³¹ Yalnızca Ahmed b. Hanbel'in *el-Müsned* eserinde yer alan rivayette soruyu Muâze sormakta, diğer kaynaklarda soruyu diğer hanım sormaktadır. Rivayet şöyledir: "Bir kadın Âişe'ye 'Hayızlı kadın temizlendiğinde namazını kaza eder mi' diye sordu. Âişe 'Bizler Resûlullah zamanında hayız olurduk sonra temizlenirdik de kaza etmekle emrolunmazdık' diye cevap verdi."³²

Tablo 5: Katâde b. Dîâme > Muâze > Âişe Tarikleri

Şemada herhangi bir inkîta tespit edilmemiştir. Râvilerden sadece Ebu's-Şeyh'in rivayetinde yer alan Âsım b. Ali hakkında cerhe rastlanmıştır.³³

Hammâd b. Yahya'nın Kâtâde'den rivayet ettiği metinlerde soru "namazını telafi eder mi?" (تجزى) şeklinde sorulmakta³⁴, bir metinde "kaza etmezdik" diye cevap verilmektedir.³⁵ Ahmed b. Hanbel hocası Muhammed b. Ca'fer'e (öl. 293/905) hayızlının namazları kaza edip etmeyeceğinin sorulduğunu onun da cevaben Saïd b. Ebî Arûbe aracılığı ile işittiği senedi zikredip Âişe'nin "biz bunu yapmazdık..." haberini naklettiğini aktarır.³⁶ Bu misal, ilerleyen zamana rağmen hayızlının namazı meselesinin halen amelî bir farklılık olarak gündemde olduğunu ve sorulmaya devam edildiğini göstermektedir.

Tabloda bir nokta dikkat çekmektedir. Tüm Kâtâde tariklerinden ve Saïd b. Ebî Arûbe > Ali b. Müshir > İbn Ebî Şeybe vechinden farklı olarak Nesâî'nin *Sünen* eserinde yer alan Saïd b. Ebî Arûbe > Ali b. Müshir > Ali b. Hucr senedinin metninde "orucu kaza eder, namazı kaza etmezdik" denilerek orucun kazası konusu metne ziyâde edilmektedir. Bu daha önce

³¹ Buhârî, "Hayız", 20; İbn Mâce, "Tahâret", 119; Nesâî, "Sıyâm", 64; Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 41/179; İbn Râhûye, *el-Müsned*, 2/120; İbn Ebû Şeybe, *el-Musannef*, 2/124; Sekafi, *Hadîsu's-Serrâc*, 2/106; Harb b. İsmail el-Kirmânî, *Mesâilu Harb b. İsmail el-Kirmânî*, thk. Muhammed Abdullah Ebû Serî' (Müessesetü Reyân, 2015), 325; İbn Ehî Mîmî, *Fevâidu İbn Ehî Mîmî*, 197; Ebu's-Şeyh, *Zikru'l-akrân ve rivâyâtuhum an ba'duhum ba'dan*, 44.

³² İbn Râhûye, *el-Müsned*, 2/120.

³³ Mizzi, *Tehzîbü'l-Kemâl fi esmâ'ir-ricâl*, 13/512.

³⁴ Buhârî, "Hayız", 20; Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 41/179.

³⁵ Sekafi, *Hadîsu's-Serrâc*, 2/106.

³⁶ Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 41/201.

Ma'mer b. Râşid tariklerinde rastlanılan lafızdır. Burada ise Ali b. Hucr'un tasarrufu ile eklendiği görülmektedir. Nitekim Ali b. Müshir'in diğer râvisi Ebû Bekr b. Ebî Şeybe'nin eserinde metin, tablodaki diğer tüm senedlerin metinlerinde olduğu gibi yalnızca namaz konusunu içermektedir. İleride görüleceği üzere bir başka şemada yine Ali b. Müshir > Ali b. Hucr naklinin metninde ziyâde olduğu tespit edilecektir.

Âişe'nin "Harûrî misin?" diye tepki göstererek hayızlının namazları kaza etmesi gerektiği görüşündeki Hârîcî gruba mensubiyetle itham ettiği ve Resûlullah zamanında namazı kaza etmediklerine dair uygulamayı hatırlatıp, buna istinaden cevap verdiği rivayetlerin tüm isnad ve metinleri üzerine yapılan incelemede Ma'mer b. Râşid'in yer aldığı senedlerin metninde ve Ali b. Hucr'un naklinde "orucu kaza ederdik" ya da "orucu neden kaza ediyoruz" ifadelerinin ziyâde edildiği, diğer tariklerin hiçbirisinde bu kısımların yer almadığı görülmektedir. Kaynağından birçok sika râvinin rivayetiyle gelen metinlere kıyasen bu metinlerde yer alan ziyâdenin bir idrâc olduğu ve diğer metinlere kıyasla şazz metinler olduğu görülmektedir. Bu sebeple Âişe'ye yöneltilen ve hadisin sebab-i rivayeti olduğu açıkça görülen "hayızlı namazı kaza etmeli mi" sorunsalının işlendiği asıl metinde, oruç detayının hiçbir şekilde yer almadığı anlaşılmaktadır.

Son olarak Muâze rivayeti ile benzer olan İbrahim en-Nehâî (öl. 96/714) ve Kâsım b. Muhammed (öl. 106/724) rivayetleri değerlendirilecektir.

3.6. İbrâhim en-Nehâî Tariki

Âişe'den Muâze'nin aktardığı rivayetin oldukça benzeri İbrâhim en-Nehâî > Esved b. Yezîd > Âişe tarikiyle de gelmektedir. Âişe "Allah Resûlü zamanında hayız olurduk da bizden hiçbir kadına namazı iade etmesini emretmezdi" demektedir.³⁷

Tablo 6: İbrâhim en-Nehâî Tarikleri

Yedi farklı kaynaktan³⁸ tespit ettiğimiz senedlerin üçünde orucun kaza edildiğinden bahsedilirken ortak ve farklı râviler aracılığı ile gelen diğer tariklerde bu kısım yer almamaktadır. "O, namazdan herhangi bir şey iade etmemizi emretmezdi"³⁹ denildiği gibi "hayız olur-

³⁷ Dârimî, "Hayız", 23.

³⁸ İbn Mâce, "Siyâm", 13; Dârimî, "Hayız", 23; Muhammed b. İsa et-Tirmizî, *Tertîbu ileli'l-kebîr*, thk. Subhî es-Sâmerrâî vd (Beyrut: Mektebetü'n-Nahdeti'l-Arabiyye, 1409H), 126. Bezzâr'ın senedini İbnü'l-Harrât haber vermektedir. bk. Abdülhak b. Abdurrahman b. Abdullâh el-İşbilî İbnü'l-Harrât, *el-Ahkâmu's-şer'iyeti'l-kübrâ*, thk. Ebû Abdullâh Hüseyin b. Ukkâşe (Riyad, 2001), 1/526; Ebû Ali el-Hasen b. Ali et-Tûsî, *Muhtasarü'l-Ahkâm=Müstahrec alâ Câmi'i't-Tirmizî*, thk. Enîs b. Ahmed b. Tâhir (Medine: Mektebetü'l-Gurebâ'i'l-Eseriyye, 1415H), 1/351; İbn Ebû Şeybe, *el-Musannef*, 2/124; Abdürrezzâk b. Hemmâm, *el-Musannef*, 1/444.

³⁹ İbnü'l-Harrât, *el-Ahkâmu's-şer'iyeti'l-kübrâ*, 1/526; Tûsî, *Muhtasarü'l-Ahkâm=Müstahrec alâ Câmi'i't-Tirmizî*, 1/351.

1266 | Rabia Zahide Temiz. Hayızlı Kadının Orucu Meselesi: ‘Sen Harûrî Misin?’ Rivayeti...

duk, orucu kaza etmemizi emrederdi” gibi namazdan bahsedilmeksizin yalnızca orucun kazasının ele alındığı da görülmektedir. Metnin “Allah Resûlü zamanında hayız olurduk ve namazı değil orucu kaza etmemizi emrederdi” şeklinde, Harûrî Hadisinin sebep-i rivayeti olan bölümleri yer almaksızın yalnızca *orucun muhakkak iadesini* emreden bir ifade ile gelmesi, aktarımının konudan bağımsız bir isim (Esved) olması, rivayette bir sebep/bağlam ilişkisinin bulunmaması gibi durumlar bu metinde bir taktî / telfikin varlığına işaret etmektedir.

Oruç ziyâdesinin yer aldığı rivayetlerden birisi de daha önce Kâtâde b. Dîâme tariklerinde geçen ve mütâbî rivayetinde ziyâdenin yer almadığına dikkat çekilen Ali b. Hucr> Ali b. Müshîr tarikidir. Burada da Ali b. Hucr> Ali b. Müshîr tariki ile Tirmizî’de yer alan metinde aynı ziyâdenin bulunduğu görülmektedir. Tirmizî “Allah Resûlü zamanında hayız olurduk, sonra temizlenirdik. Orucu kaza etmemizi emreder; namazı kaza etmemizi emretmezdi” şeklindeki metni Buhârî’ye sorduğunu ve “mahfûz olduğunu sanıyorum” cevabını aldığını söylemektedir.⁴⁰ *Sahîh*’ine seçtiği rivayette orucun kaza edilmesinin emredildiği ile ilgili bir kısım yer almazken Buhârî’nin bu rivayeti mahfûz gördüğünü belirtmesi dikkat çekicidir.

Tablonun ilk bölümünde İbrahim en-Nehaî dayısı Esved’den aktarımda bulunmakta, kendisinden dağılan altı tarikten üçünde ziyâdeye rastlanmaktadır. Bu kadar az tarik arasındaki metin farklılığı rivayeti şüpheli kılmaktadır. Ayrıca senedlerin ortak ismi Ebû Abdülkerim Ubeyde ed-Dabbî’nin rivayetleri metruk, zayıf bir râvi olduğu ifade edilmiştir.⁴¹

İbn Ebî Şeybe ve Abdürrezzâk’ta yer alan rivayetlerde Esved’in ismi senedden düşürülmüştür. İbrahim en-Nehaî’nin ashâbtan kimseden nakli olmadığı, küçük yaşta Âişe’yi gördüğü ama semâi olmadığı bilinmektedir.⁴² Nehaî’nin râvisi ve kaynakların ortak ismi olan Muğire b. Mukassim ed-Dabbî, ondan tedlîs yapmakla tanınmaktadır⁴³ ve burada da rivayeti (عن) lafzı ile aktardığı görülmektedir.⁴⁴ Senedde ciddi ittisâl problemi vardır.

Metninde ziyâdenin yer almadığı tariklerden birisi, Ma’mer’in ziyâdeli metinlerinin medâr râvisi olan Abdürrezzâk b. Hemmâm’a aittir. Metin “Biz Resûlullah’ın yanında idik. Bizden hiçbir kadına namazın kazasını emretmedi” şeklindeki⁴⁵ İbn Ebî Şeybe’de “Bizler Resûlullah’ın kızları ve eşleri olarak hayız olurduk. Bize orucun kazasını emreder, namazın kazasını emretmezdi” denilmektedir.⁴⁶ İbn Ebî Şeybe’deki isnad, çağdaşı Abdürrezzâk’ta yer alana kıyasla nâzildir ve ziyâde lafzın bulunması metnin değerini düşürmektedir.

Son olarak yeğeni Kâsım b. Muhammed’in Âişe’den rivayeti incelenecektir.

3.7. Kâsım b. Muhammed Tariki

Kâsım b. Muhammed’in halası Âişe’den rivayeti, oğlu Abdurrahman, ondan da Leys b. Ebî Süleym’in rivayetiyle üç isnada dağılmıştır. Kâsım b. Muhammed şöyle aktarmaktadır: “Bir kadın Âişe’ye ‘Hayızlı iken terk ettiğim namazları, temizlenince kaza edeyim mi’ dedi. Âişe ‘Sen Harûrî misin? Biz Resûlullah ile beraberken bizden birisi hayız olurdu da temizlenince bize kazayı emretmezdi’ diye cevap verdi.”⁴⁷

⁴⁰ Tirmizî, *Tertîbu ileli’l-kebîr*, 126.

⁴¹ Mizzî, *Tehzîbü’l-Kemâl fi esmâi’r-ricâl*, 19/275.

⁴² bk. Mizzî, *Tehzîbü’l-Kemâl fi esmâi’r-ricâl*, 2/237; Ebû’l-Fazl Ahmed b. Hacer İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü’t-Tehzîb* (Hindistan: Dâiretü’l-Ma’ârifî’n-Nizâmîyye, 1908), 1/178.

⁴³ İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü’t-Tehzîb*, 10/269.

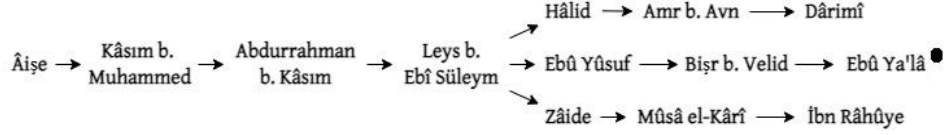
⁴⁴ İbn Ebû Şeybe, *el-Musannef*, 2/236.

⁴⁵ Abdürrezzâk b. Hemmâm, *el-Musannef*, 1/444.

⁴⁶ İbn Ebû Şeybe, *el-Musannef*, 2/124.

⁴⁷ Dârimî, “Hayız”, 23.

Tablo 7: Kâsım b. Muhammed Tarikleri

İsnadlardan yalnızca Ebû Ya'lâ'nın metninde hayızlının orucu kaza ettiği ziyâdesi yer alırken, diğer tariklerin metninde yalnızca namazın kaza edilmeyeceği konusu işlenmiştir. Ebû Ya'lâ'nın eserinde "Kadın orucu kaza edip, namazı kaza etmemeyi sordu. Âişe 'Sen Harûrî misin? Biz Resûlullah ile beraber iken namazı kaza etmezdik' diye cevap verdi" denilmekte, cevapta değil ama soruda oruç ziyâdesi yer almaktadır.⁴⁸ İshâk b. Rahûye'nin *el-Müsned*'inde ise "Kazayı emretmez, biz de kaza etmezdik" şeklinde asıl konu olan namazın kazası ele alınmaktadır.⁴⁹

Her üç senedin ortak râvisi Leys b. Ebî Süleyym, ihtilâtı sebebiyle hakkında ciddi cerh lafızları bulunan rivayetleri ayırt edilemediği için terk edilmiş bir râvidir.⁵⁰

Buraya kadar incelenen sened haritalarında, metnin dağılımını esas alarak ziyâdenin nerelerde sarf edildiğini tayin etmeye çalışılmıştır. Bu son iki örneğin (İbrahim en-Nehâf ve Kâsım b. Muhammed tarikleri) Muâze rivayetinden farklı olduğu görülmektedir. Farklı isimlerin aynı olayı Âişe'den nakli söz konusudur. Bu durumun, Kâsım b. Muhammed'in Muâze ile aynı ortamda bu hadisi işitmiş olması ya da *olayın mükerreren gerçekleşmiş olması* gibi klasik bir söylem ile açıklanması pek imkân dâhilinde gözükmemektedir. İsnadların ferd tarikler olmaları ve ittisâl problemleri, ayrıca son örnekte Leys b. Ebî Süleyym'in çok zayıf bir râvi oluşu gibi amiller nakiller ile ilgili göz ardı edilemeyecek boyutta bir zayıflığın varlığına işaret etmektedir. Bu durumda metinlerde mevcut lafız farklılıklarının Muâze rivayetlerinde olduğu gibi şekliyle bir itibara şayan olmadığı ifade edilebilir.

4. Muhaddislerin Seçtiği Bâb Başlıkları

Rivayetin hadis kaynaklarında müellifler nezdinde hangi bağlamda ele alındığını tetkik etmek, metnin uğradığı bağlam kayması bir yana problematiğin ne olduğunu ortaya koyabilmek adına mühimdir. Bu sebeple ale'l-ebvâb türü kaynaklarda rivayet için seçilen başlıklar derlendiğinde şu bilgilerle karşılaşılacaktır:

Abdürrezzâk b. Hemmâm (öl. 211/826) konuyu "hayızlının namazı kaza etmesi" bâbında işlemektedir.⁵¹ Hadislere bakıldığında müellifin fıkıh tertibine sahip olan eserde bir müşkili halletme gayreti açıkça gözlenmektedir. Konuya hem asl hem de ziyâdeli metinlerle yer veren müellif, Ata, İkrime ve Zührî'nin "hayızlı namazı kaza etmez" içerikli görüşlerini zikretmektedir. Ma'mer b. Râşid, Zührî'ye bu görüşünün kaynağını sorduğunda O "Her şeyde bir isnad bulamayız. Bu insanların üzerine ittifak ettiği bir şeydir" cevabını vermektedir.⁵² Müellifin ulemâ görüşlerini bu şekilde serdedişinden konunun o dönemde genişçe tartışıldığı anlaşılmaktadır. Zührî delil sorulduğunda, rivayetlerden bahsetmeksizin icmayı öne sürmektedir. Zührî rivayetten habersiz midir, yoksa delil hükmünde görmemekte midir? Soruyu soran Ma'mer, üstelik oruç ziyâdeli metniyle tahammül ettiği bu rivayet hakkında Zührî'yi neden bilgilendirmemekte, bilmezden gelmektedir? gibi sorular ise cevapsız kalmaktadır. Rivayetler, ulema arasında hayızlının kılmadığı namazları kaza etmesi üzerine mevcut olan bir

⁴⁸ Ahmed b. Ali b. Müsenna el-Mevsilî Ebû Ya'lâ, *Müsnedü Ebû Ya'lâ el-Mevsilî*, thk. Hüseyin Selim Esed (Darü'l-Me'mun li't-Turâs, 1984), 5/46.

⁴⁹ İbn Râhûye, *el-Müsned*, 1/542.

⁵⁰ Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl fî esmâi'r-ricâl*, 24/284.

⁵¹ Abdürrezzâk b. Hemmâm, *el-Musannef*, 1/443.

⁵² Abdürrezzâk b. Hemmâm, *el-Musannef*, 1/444.

1268 | Rabia Zahide Temiz. Hayızlı Kadının Orucu Meselesi: ‘Sen Harûrî Misin?’ Rivayeti...

ihtilafa işaret etmektedir. Bir bakıma toplum nezdinde var olan bu amelî ihtilâf hususunda teâmülî belirtmek adına içtihat ve rivayetler sıralanmıştır.

İbn Ebî Şeybe (öl. 235/849) “hayızlı namazı kaza etmez” başlığında Nehaî, Şa’bî, Ebû Kılâbe ve Mücâhid’in bu yöndeki sözlerini nakleder. Ayrıca tâbiîn hanımlarından Fâtıma bnt. Ali’ye, hayız günlerinin namazını kaza edip etmediğinin sorulduğu onun da “hayır” cevabını verdiğini aktarır.⁵³

Buhârî (öl. 256/870)⁵⁴, İbn Mâce (öl. 273/887) ve Ebû Dâvûd (öl. 275/889) “hayızlı namazı kaza etmez”; Tirmizî (öl. 279/892) “hayızlının namazı kaza etmeyeceği konusunda gelenler” bâb başlığını seçmiştir.⁵⁵ Nevevî Müslim’de (öl. 261/875) dört farklı tarik ile gelen asıl ve ziyâdeli metinlere “hayızlıya namazını değil, orucunu kaza etmesinin gerektiği” bâbında, oruç konusunu genelleyerek yer vermiştir.⁵⁶ Müslim’in bab başlıklarını yedinci hicri asırda inşa eden Nevevî’nin Müslim’in çağdaşlarından farklı başlıklar seçmesi tabii görülme-lidir.

Nesâî (öl. 303/915) “hayızlıdan namazın düşmesi”,⁵⁷ İbn Huzeyme (öl. 311/924) “ha-yızlı temizlendikten sonra namazını kaza etmesinin gerekeceği görüşünü red bâbı” başlığını kullanmıştır.⁵⁸

Kimi müelliflerin seçtikleri rivayetlerde oruç bahsi yer almamasına mukabil orucun kazası detayı ile bâb başlığı oluşturdukları görülmektedir. Örneğin Dârimî (öl. 255/869) dört isnad ile yer verdiği rivayetlerin hiçbir metninde oruç faslı yer almadığı halde bâb başlığını “hayızlının namazı kaza etmemesi ama orucu kaza etmesi” şeklinde vermektedir. Tûsî’nin (öl. 312/924) iki isnad için ayrı ayrı oluşturduğu bâb başlıkları “hayızlının namazı kaza etmeye-ceği hakkında gelenler”⁵⁹ ve “hayızlının namazı değil, orucu kaza etmesi hakkında gelenler” şeklindedir. Rivayetlerin hiçbirisinde oruç detayı olmamasına ilişkin bâbın sonunda “ilim eh-line göre uygulama bu şekildedir. Hayızlının namazı kaza edip orucu etmeyeceği hususunda bir ihtilaf bilmiyoruz” demektedir.⁶⁰

⁵³ Namaz ile ilgili herhangi bir sorumluluğu olmadığını beyan ve teyit amacıyla, hayızlı iken işittiği secde âyetleri için secde etmesine dahi gerek olmadığı yönünde görüş beyan edilmiştir. bk. İbn Ebû Şeybe, *el-Musannef* 2/125. Secde etmesini kerih görenler de vardır. Dârimî, “Hayız” 15.

⁵⁴ Buhârî, “Hayız”, 20. Harûrî hadisi için bu başlığı kullanırken, dinin noksanlığı rivayeti için “hayızlının orucu bırakması” başlığını seçmiştir. bk. Buhârî, “Hayız”, 6. Aynı rivayete bir de oruç bahsinde “hayızlı namazı ve orucu terk eder” başlığında Ebu’z-Zinâd’ın “Sünnet ve hakikat reyin hilafına olarak gösterir ki hayızlı orucu kaza eder, namazı kaza etmez. Müslümana buna ittibadan başka bir şey düşmez” sözlerine yer verir. Buhârî, “Savm”, 40. Buhârî’nin Harûrî hadisinin ziyâdeli metnine bu bölümlerde yer vermemesi ilgi çekicidir. Bununla birlikte yine konunun namazın kaza edilmeyeceği ama orucun edileceği vurgusu üzerinden ele alındığı görülmektedir.

⁵⁵ Tirmizî’nin rivayetinde “hayız günlerinin namazlarını kaza eder miyiz?” sorusuna “bizler hayız olurduk, kaza ile emrolunmazdık” şeklinde cevap verilmektedir. Tirmizî “fakihlerin ortak görüşü budur, hayızlının orucu kaza edeceği ama namazı kaza etmeyeceği hususunda ihtilaf yoktur” diyerek metinde yer almasa da yorumuyla oruç konusunu dâhil etmektedir. bk. Tirmizî, “Tahâret”, 130.

⁵⁶ Müslim’in ilk iki tarihinde Muâze, olayı meçhul kadının sorusu ile aktarmaktadır. Âişe “Resûlullah zamanında hayız olurduk. Sonra kaza etmemiz emrolunmazdı” şeklinde cevap vermektedir. Üçüncü tarihte Yezîd er-Rîşk Muâze’den işittiğini, soruyu onun sorduğunu söylemektedir. Âişe “Biz Resûlullah’ın kadınları olarak hayız olurduk, bize iadeyi emreder miydi hiç?” şeklinde cevap vermektedir. Müslim’in dördüncü tariki, Abdürrezzâk > Ma’mer > Âsım > Muâze aracılığıyla gelmekte; Muâze Âişe’ye bizzat “Hayızlı ne oluyor da orucu kaza ediyor da namazı kaza etmiyor” diye sormaktadır. Âişe “Bu bize de olurdu. Orucu kaza etmekle emrolunur; namazı kaza etmekle emrolunmazdık” demektedir. Müslim, “Siyâm”, 67-69.

⁵⁷ Nesâî’nin *es-Sünen* eserinde rivayet, “Resûlullah zamanında hayız olur, kaza etmez, bununla da emrolunmazdık” şeklindedir. Diğer tarihin metninde “...hayızdan temizlenirdik. Orucu kaza etmemiz emredilir; namazı kaza etmemiz emredilmezdi” denilmektedir. bk. Nesâî, “Hayız”, 17; “Siyâm”, 62.

⁵⁸ İbn Huzeyme, *es-Sahîh*, 497.

⁵⁹ Tûsî, *Muhtasarü'l-Ahkâm=Müstahrec alâ Câmi’i’t-Tirmizî*, 1/351.

⁶⁰ Tûsî, *Muhtasarü'l-Ahkâm=Müstahrec alâ Câmi’i’t-Tirmizî*, 3/458.

Ebû Avâne (öl. 316/929) "hayızlının terk ettiği namazları kaza etmemesinin mübah oluşu" ve "hayızlıdan Ramazan orucunun düşmesi, iadesinin gerekliliği ve Ramazan ayına tehir edişin mübah oluşu" bâb başlıklarını inşa etmekte, bir değerlendirmede bulunmamaktadır. "إِسْقَاطُ صَوْمِ رَمَضَانَ/Ramazan orucunun düşmesi" ifadesi dikkat çekicidir.⁶¹ İbn Hibban (öl. 354/969) "hayızlının hayız günlerinde terk ettiği namazları eda etmemesinin mübahlığı", Beyhakî (öl. 458/1066) "hayızlı orucu kaza eder; namazı etmez" ve "hayızlı temizlendiğinde orucu kaza eder; namazı etmez" bâblarını oluşturmuştur.⁶²

Oruç konusuna değinilen bâb başlıkları Dârîmî, Tûsî, Ebû Avâne, İbn Hibbân, Beyhakî ve Nevevî'nin belirlediği bab başlıkları ile Müslim'de geçmektedir. Mukaddem eserlerde namazın iadesinin gerekli olduğu yönündeki görüşe reddiye niteliğinde başlıklar seçilmişken daha sonraki süreçte orucun kaza edilmesi ile ilgili detaylar öne çıkarılarak bâb başlıkları vücuda getirilmiştir.

Hadisin kronolojik olarak izi sürülerek metin farklılıkları incelendiğinde, kadının hayız süresince kılmadığı namazlarını kaza etmesinin gerekmediği, sahabe hanımlarında böyle bir uygulamanın olmadığı, zira Resûl'ün bunu emretmediğinin delili olarak işlenen Muâze rivayetine, Ma'mer b. Râşid'in dâhil olduğu metinlerde *ama orucu kaza edeceği* lafzının ziyâde edildiği görülmektedir. Ma'mer b. Râşid'den daha yukarıda bir isimden böyle bir görüş gelmemektedir. Oruç konusu rivayete bu dönemde idrâc olmuş gözükmektedir. Klasik kaynaklarda rivayetin özgün haliyle, tartışmanın menşesine muvafık olarak bâblandırıldığı, daha sonra ise metindeki ziyâde öne çıkarılarak sebep-i rivayet olarak benimsendiği, hayızlının oruç tutmayacağına hükmen merfu delili olarak bir işlev kazandırıldığı görülmektedir.⁶³

5. Hayız ve Oruç Hakkında Gelen Diğer Rivayetler

Klasik fıkıh, İslâm'da kadının hayız halinde oruç tutmasına izin verilmediği üzerine, Harûrî hadisi dışında birkaç hadisi daha delil gösterir. Bunlardan birisi yine Âişe'den (r.anhâ) gelmektedir. Âişe'nin "Eğer Ramazan'dan oruç borcum var ise bir dahaki Şaban ayı gelene kadar tutmazdım"⁶⁴ dediği nakl olunmaktadır. Metinde yer alan "eğer Ramazan'dan bir borcum var ise..." lafzı, kadınların hayız anında oruca zorunlu olarak ara verdiklerinin delili görülmüştür.

⁶¹ Ebû Avâne el-İsferâyînî, *el-Müstahrec*, 2/212.

⁶² Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, 1/460, 4/396.

⁶³ Şerhleri incelediğimizde Buhârî'nin eserinde rivayette oruç bahsinin yer almamasına mukabil bazı şerhlerinde oruç konusunun ele alındığı görülmektedir. Örneğin İbn Battâl (öl. 449/1057) rivayet bağlamında namazın kazasının gerekip gerekmeyeceği yönünü irdelemiş; bunun Harûrîlerden gelen asılsız bir iddia olduğunu ispata çalışmıştır. İbn Battâl, *Şerhu Sahîhi'l-Buhârî*, 1/448. "Zira kadının bu dönemde kılmadığı namazları kaza etmesi gerekse Allah Resûlü bunu dile getirmeyi ihmal etmez; muhakkak surette kazasını emrederdi." bk. Kirmânî, *el-Kevâkibü'd-derârî fi şerhi Sahîhi'l-Buhârî*, 3/193; İbn Mülakkın, *et-Tavdîh li şerhi'l-Câmi's-Sahîh*, 5/110; Muhammed Eşref Emir b. Ali Azîmabâdî, *Avnü'l-ma'bûd şerhi Süneni Ebî Dâvûd* (Beyrut: Dâru Kütübi'l-İlmiyye, 1415H), 1/305; Muhammed b. Abdüddâim el-Askalânî Şemseddîn el-Birmâvî, *el-Lâmiu's-sahîh bi şerhi'l-Câmi's-Sahîh*, thk. Nüreddîn Tâlib vd., 2012, 2/506; Ebû'l-Fazl Ahmed b. Hacer İbn Hacer el-Askalânî, *Fethü'l-Bârî şerhu Sahîh el-Buhârî*, thk. Muhibbuddîn el-Hatîb (Beyrut: Dâru'l-Ma'rife, 1959), 1/422. İbn Receb (öl. 795/1393) hayızlının orucu ile ilgili olarak "temizlendiğinde hayızlı iken terk ettiklerini kaza etmesi emredilir. Böylece senede farz olan sayıyı tamamlar, tıpkı yolcu ve hastaya emredildiği gibi" demekte ve hayızlının durumunu yolcu ve hastaya tanınan ruhsata benzetmektedir. bk. Ebû'l-Ferec Zeynüddîn Abdurrahman İbn Receb el-Hanbelî, *Fethü'l-Bârî şerhu Sahîhi'l-Buhârî*, çev. Mahmûd b. Şabân b. Abdülmaksûd vd. (Medine: Mektebetü'l-Gurabâi'l-Eseriyye, 1996), 2/134. Rivayetin her iki türüne de yer veren Müslim'in şerhlerinde Kadî İyâz (öl. 544/1149) ve Nevevî (öl. 676/1277), yalnızca Harûrîlerin namazın kazasına dair ısrarlarına değinmekte, oruç bahsi için bir değerlendirme yapmamaktadırlar. Ebû'l-Fazl b. Mûsâ el-Yahsubî Kâdî İyâz, *İkmâlü'l-Mu'lim bi fevâ'idil-Müslim*, thk. Yahyâ İsmâil (Mısır: Dâru'l-Vefâ, 1998), 2/184; Nevevî, *Şerhu'n-Nevevî alâ Müslim*, 4/27.

⁶⁴ Ebû Abdullâh el-Medenî Mâlik b. Enes, *el-Muvattâ*, thk. Muhammed Mustafâ el-A'zamî (Abudabi: Müessesetü Zâyid b. Sultân, 2004), 3/433; Buhârî, "Savm", 39; İbn Mâce, "Siyâm", 13; Nesâî, "Siyâm", 62.

1270 | Rabia Zahide Temiz. Hayızlı Kadının Orucu Meselesi: ‘Sen Harûrî Misin?’ Rivayeti...

Metinde Âişe'nin “oruç borcum olursa/ oruçtan üzerime düşen bir şey var ise (... إن كان ...)” ifadesinin, hayız sebebiyle Ramazan'da oruca ara verdiğini ve oruç borcunun olduğunu göstermesinin yanı sıra bunun şer'an oruç tutmanın yasağına delalet ettiğini söylemek pek mümkün değildir. Hiçbir rivayette bu borçların oruçtan nehy edildikleri için *zorunlu* olarak verdikleri bir aradan kaynaklandığına dair bir âmil bulunmamaktadır. Aksine Âişe'nin oruca *tercihen* ara vermiş olduğunu anlamak mümkündür. Üstelik metindeki “oruçtan üzerime düşen bir şey var ise...” ifadesinden Âişe'nin *her zaman* değil *bazen* oruç borcu olduğu anlaşılabilir. Bu durumda bazı senelerde oruç borcu olmadığı sonucu çıkmaktadır ki, herhangi bir sağlık problemi olmadıkça kadının, bir Ramazan ayı süresini hayız görmeden geçirmesi mümkün değildir. O halde Âişe'nin hayız olduğu kimi Ramazan günlerinde oruca ara vermediği için oruç borcu olmadığını düşünmek mümkündür. Böylelikle de hayız oruca bir engel olduğu için değil *tercihen* ara verdiği bir durumda oluşan oruç borçlarını sonradan ödediği anlaşılmış olacaktır.

Hayız halinde oruç tutulamayacağına delili olarak gösterilen bir diğer rivayet, Ebû Saîd el-Hudrî'den gelen Hz. Peygambere izafe edilen “...hayız olduğunda kadın, namaz kılmadı, oruç tutmadı”⁶⁶ sözüdür. Hz. Peygamber'in kadının dininin nâkis olduğu ile ilgili sözlerinin akabinde söylediği ifade edilen bu sözün subutu ve bağlamı üzerine inşa edilen tenkitlere girmeksizin bu sözlerde esas maksadın Âişe'nin Şaban ayına ertelediği Ramazan oruç borçları ile ilgili sözlerine benzer biçimde bir *vakıa tespiti* olduğunu düşünmek mümkündür. Rivayette ifadenin “...إذا خاضت, لم تصل لم تصم” / hayız olduğunda namaz kılmadı, oruç tutmadı” şeklinde mazi fiil kalıbı ile gelmesi “oruç tutmazsınız/ لا تصوم”; “asla tutmazsınız/ لن تصم” gibi ifadelerin bulunmaması bu anlamı desteklemektedir. Kimi metinlerde bu ifadenin “Ramazan'da yer içersiniz/ تَغْطِرُ رَمَضَانَ...” şeklinde olması da bu düşüncüyü desteklemektedir.⁶⁷

İbn Mes'ûd tarikinde ise dikkat çeken bir durum, rivayette oruç bahsinin yer almıyor oluşudur. Hz. Peygamber'in sözü “...şu kadar gün oturur, secde etmez” ifadesiyle rivayet olunmakta, oruç ibadetinden söz edilmemektedir ki⁶⁸ bu durum, Muâze metinlerindeki ziyâde gibi bir durumun bu rivayette de gerçekleşmiş olabileceği ihtimalini akllara getirmektedir.

Hayızlının oruç tutmadığının bir diğer delili olarak sunulan rivayet, Resûlullah'a gelerek istihâze halini arz eden sahabeden Hamne bnt. Cahş'ın sözleridir. Bazı tariklerde⁶⁹ Hamne'nin istihâzeyi “...beni namazımdan ve orucumdan alıkoydu...” şeklinde tarif etmesi, ha-

⁶⁵ Kaynaklarda lafızlar, anlamı etkilemeyecek boyutta kısmen farklılaşır. Örneğin “...إن كان ليكون علي الصوم” / Şayet Ramazan'dan orucum olursa...” bk. Ebû Dâvûd, “Sıyâm” 40; İbn Mâce, “Sıyâm” 13; Nesâî, “Sıyâm” 62; İbn Ebû Şeybe, *el-Musannef*, 2/342. “...كان يكون علي الصوم من رمضان” / Ramazan'dan orucum olurdu...” bk. Müslim, “Sıyâm”, 151. “...كان يكون علي الصوم من رمضان” / Üzerimde Ramazan'dan oruçlar olurdu...” Buhârî, “Savm”, 39; Ebû Avâne el-İsferâyîni, *el-Müstahrec*, 2/212. “...ما كنت أفضي ما...” / قد كان يكون علي الشيء من رمضان” / Ramazandan olan oruçlarımı...” Tirmizî, “Savm”, 66. “...قد كان يكون علي الشيء من رمضان” / Ramazan'dan üzerimde bazı şeyler olurdu...” Abdürrezzâk b. Hemmâm, *el-Musannef*, 4/71; İbn Râhûye, *el-Müsne'd*, 1/574. “...ما كنت أفضي ما علي من رمضان” / Ramazan'dan üzerimde olanları...” Tayâlisî, *el-Müsne'd*, 3/105; Ahmed b. Hanbel, *el-Müsne'd*, 41/461.

⁶⁶ Buhârî, “Hayız”, 6; “Savm”, 41; İbn Huzeyme, *es-Sahîh*, 984; Ebû Hâtim Muhammed b. Hibbân el-Bustî İbn Hibbân, *es-Sahîh*, thk. Şuayb el-Arnâvût (Beyrut: Müessesetü'r-Risale, 1988), 13/54.

⁶⁷ Müslim, “İman”, 79; Ebû Dâvûd, “Sünne”, 15; İbn Mâce, “Fiten” 19; Ahmed b. Hanbel, *el-Müsne'd*, 9/246.

⁶⁸ İbn Hibbân, *es-Sahîh*, 8/116; Dârimî, “Hayız”, 25. İbn Ebî Şeybe'nin eserinde “hayız günlerinde namazı terk etmesidir” denilmektedir. bk. İbn Ebû Şeybe, *el-Musannef*, 6/168; Ebû Ya'lâ, *Müsne'dü Ebû Ya'lâ el-Mevsilî*, 9/187; Ebû Bekr Abdullah b. Zübeyr el-Kureşî Humeydî, *el-Müsne'd*, thk. Hüseyin Selim Esed (Dımaşk: Darü's-Seka, 1996), 1/205; Ali b. Ebî Bekr el-Heysemî, *Buğyetü'l-bâhis an zevâidi Müsne'd-i Hâris*, thk. Hüseyin Ahmed Salih (el-Câmiatü'l-İslâmiyye, 1992), 1/393; Ahmed b. Muhammed Ebû Bekr el-Hallâl, *es-Sünne*, thk. Atiyye ez-Zehrânî (Riyad: Dârü'r-Râye, 1989), 4/62; Heysem b. Küleyb eş-Şâşî, *el-Müsne'd*, thk. Mahfûzurrahmân Zeynullah (Mektebetü'l-Ulum ve'l-Hikem, 1994), 2/295.

⁶⁹ Örneğin İbn Mâce rivayetinde Hamne, orucu için şikâyetinde bulunmamakta, Allah Resûlü de oruç ile ilgili bir cevap vermemektedir. bk. İbn Mâce, “Tahâret”, 117.

yalızının oruca *mecburen* ara verdiğine delil gösterilmiştir. Hamne'nin şikâyetinden, aşırı kanamasının sağlığını etkilediği ve oruç ibadetini yerine getirmede güçlük çektiği anlaşılmaktadır. Hz. Peygamber istihâze halinde abdest ve vakit namazlarını nasıl ifa edeceğini uzun uzadıya izah ederken orucunu bırakması ile ilgili herhangi bir şey söylememekte; hangi günler tutacağını belirtmeksizin “*وَصَوْمِي إِنْ قَدِرْتِ عَلَى ذَلِكَ* / ...gücün yeterse de orucunu tut...” demekle iktifa etmektedir.⁷⁰

6. Konu Üzerine Farklı Görüşler

Fıkıh eserlerinin tamamında hayızlının orucu konusu Muâze rivayetinin oruç bahsi ziyâdeli metni ile ele alınmış ve bu rivayete binaen hayızlı kadının oruç tutmasının haram olduğu hükmü verilerek bu hükmün, üzerinde icma edilen ihtilafsız görüş olduğu hususen vurgulanmıştır. Diğer oruç ve hayız konulu rivayetlere neredeyse hiç değinilmezken Muâze rivayetinin yeterli bulunduğu, bu rivayetin de metin açısından herhangi bir tetkike tâbi tutulmadığı görülmektedir.

Klasik fıkıh eserlerinde konu, yolcu ve hastaya tanınan ruhsat bağlamında değerlendirilmemiştir. Bununla birlikte İbnü'l-Mülakın, konuyla ilgili görüşleri sıralarken “kimileri sünnette hayızlı kadına orucun haram olduğunu gösteren bir delil olmadığını iddia ederler, fakat böyle değildir” diyerek haram hükmüne karşı çıkanlara işaret etmekte, delil olarak ise Hamne bnt. Cahş rivayetini sunmaktadır.⁷¹ Aynı şekilde Nevevî'nin *Mecmû'* adlı eserindeki bir bahis, geçmiş ulema benzer bir ihtilafın varlığına işaret etmektedir. Nevevî, konuyla ilgili icmâyı tekrarladıktan sonra şöyle söylemektedir:

“Şayet 'hadiste orucun haram olduğuna dair bir delil yoktur, aksine oruç tutmamasının caiz olduğu vardır. Tıpkı yolcudaki olduğu gibi oruç tutmaması caizdir, vacip değildir' denirse, biz sahâbî hanımların ibadetler konusundaki gayret ve hırsları ortadadır diye cevap veririz...”⁷²

Nevevî'nin bu sözleri konuyla ilgili aksi görüşlerin varlığını göstermektedir. Nevevî cevaben, icmanın delilinin, kat'i bir yasağın neticesi olduğuna hükmettikleri sahabe hanımlarından gelen yukarıdaki rivayetler olduğunu söylemek istemektedir. Fakat yapılan incelemeler neticesinde bu rivayetlerin hiçbirisinin yasaklamaya işaret etmedikleri görülmektedir.

Sonuç

Bu çalışmada hayızlı kadının oruç tutmasının dinen haram olduğu hükmünün temel delili olarak görülen Harûrî hadisinin değerlendirmesi yapılmıştır. Hadiste Âişe bnt. Ebî Bekr'e (r.anhâ) hayızlı kadının terk ettiği namazlarını iade etmesinin gerekip gerekmediği sorulmakta, Âişe soruyu soran Muâze isimli tâbiîn hanımı, bu görüşü savundukları anlaşılan Hâricîlerden olmakla itham ederek Resûlullah'ın kendilerine böyle bir şey emretmediğini söylemektedir. Rivayetin kimi tariklerinde “namazı değil ama orucu kaza ederdik” lafzının hadis metnine idrâc olduğu görülmektedir. 71 tarik üzerinde yapılan inceleme neticesinde bu ziyâdenin Ma'mer b. Raşîd'in dahil olduğu vecihlerde ve ziyâdenin yer almadığı âdid vecihleri tespit edilmiş az miktardaki şazz ve zayıf tariklerde yer aldığı belirlenmiştir.

Ziyâdenin bulunmadığı sayıca üstün olan hadislerin sebep-i rivayetinde, Muâze isimli tâbiîn hanımının hayızlı kadının terk ettiği namazları iade etmelerini gerekli gören grubun (Hâricîler) görüşüne işaret ederek, sünnetin ne şekilde olduğunu Âişe'ye (r.anhâ) sorduğu; asıl metnin sorusunda ya da verilen cevapta oruç bahsinin yer almadığı tespit edilmiştir. Tarihi süreçte ise metnin oruç bahsi idrâc edilmiş halinin asıl metne dönüşerek kadının hayız halinde oruç tutmasının dinen yasaklandığının temel delili haline geldiği görülmektedir. Hadis, *terkedilen namazlar iade edilmez* ortak minvalinde ve tâbiînden bu yönde fikir belirten-

⁷⁰ Ebû Dâvûd, “Tahâret”, 109; Tirmizî, “Tahâret”, 130.

⁷¹ İbn Mülakın, *et-Tavdîh li şerhi'l-Câmi's-Sahîh*, 110.

⁷² Nevevî, *el-Mecmû şerhi'l-Mühezzeb*, 2/385.

1272 | Rabia Zahide Temiz. Hayızlı Kadının Orucu Meselesi: ‘Sen Harûfî Misin?’ Rivayeti...

lerin görüşleriyle ilk dönem kaynaklarında yer bulurken, ilerleyen dönem eserlerinde hususiyetle oruç ziyâdesinin yer aldığı rivayetler tercih edilmiş; metindeki ziyâde, kadının hayız halinde oruç tutmasının dinen yasak olduğunun dinî delili haline gelmiştir.

Hayızlı kadının orucu ile ilgili başka rivayetler de mevcuttur. Âişe'nin “Eğer Ramazan'dan oruç borcum var ise...” sözü, hayız esnasında Ramazan'da oruca ara verdiğini ve oruç borcunun olduğunu gösterirken aynı zamanda Âişe'nin hayız olduğu kimi Ramazan günlerinde oruca ara vermediği için *her zaman* oruca borçlanmadığını, bazı senelerde *tercihen* ara vermiş olduğunu da göstermektedir. Diğer bir rivayette Hz. Peygamber'e izafe edilen “...kadın hayız olduğunda namaz kılmadı, oruç tutmadı” cümlesinin kimi metinlerde “Ramazan'da yer içersiniz...” lafzı ile; İbn Mes'ûd tarikinde ise oruç bahsinin hiçbir şekilde yer almayıp “...şu kadar gün oturur, secde etmezsiniz” şeklinde gelmiş olması, olayın cereyan ettiği ortamda Allah Resûlü'nün hayızlıya oruç yasağı ihdas etmediğini, aksine hayız sebebiyle oruca ara verdiğine işaret ettiğini göstermektedir. Aynı şekilde Hamne bnt. Cahş'ın istihâze halinin, orucuna mâni olduğu yönündeki şikâyeti üzerine Allah Resûlü'nün namazı için günlerini nasıl düzenleyeceğini izah ettikten sonra “...gücün yeterse de orucunu tut” buyurduğu rivayetlerin hiçbirinde, bu borçların oruçtan nehy edildikleri için *zorunlu* olarak verdikleri bir aradan kaynaklandığına dair bir âmil bulunmamaktadır. Aksine tüm bu rivayetlerin, hayız esnasında orucun namaz gibi terki halinde iadesinden muaf olunan bir ibadet olmadığını ifade ettiği; tutulabileceği halde ruhsata binaen orucunu bıraktığında kadının üzerinde oluşan bu borcu daha sonra mutlak surette ödemek ile yükümlü olacağını anlamak, böylelikle hasta ve yolcunun oruca ara verişine kıyas edildiğini söylemek mümkün olacaktır.

Kaynaklarda orucun hayızlı kadına yasak edilmesinin hikmetini kadından meşakkati giderme, kolaylık sağlama amacıyla arayan açıklamalar, böylesi bir anlamayı teyit eder niteliktedir. Nitekim hadislerde nehy edildiği halde⁷³ maslahatı gereği ve meşakkatin giderilmesi amacıyla hayızlının Kur'ân okumasının caiz olduğuna hükmedilmiştir.⁷⁴ Oruç ibadetinde kadının, tüm İslam âlemi toplumsal bir ibadeti ifa ederken ibadetini bırakmaya icbâr edilmesi, yine herkesin iftar ettiği zamanlarda oruç borcunu kaza etmesinin beklenmesinde hiçbir kolaylık bulunmadığı gibi, bilakis daha büyük bir külfet meydana gelmektedir. Bu sebeple günümüzde pek çok kadının konuyla ilgili çağdaş görüşleri esas almaları, fakat toplum nezdinde ağırlığını koruyan klasik hüküm sebebiyle hayızlı iken oruçlarını edâ ettiklerini gizlemeleri ise bir başka sosyal gerçeği ifade etmektedir.

Klasik dönem kaynaklarında hayız esnasında kadının terk ettiği namazlarını iade etmesinin gerekmeceği ifade edilirken, bir ibadetin ifasının vücubiyeti için açık bir emrin gerektiği temel ilkesi vurgulanmıştır. Böylece, Allah Resûlü'nün kadına hayız halinde kılmadığı namazlarını kaza etmesini açıkça emretmediği delil gösterilerek namazın iadesinin gerekmediği hükmüne varılmıştır. Bununla birlikte hayız sebebiyle orucun terk edilmesi hususunda benzer bir *açık emir* arayışına gidilmemiştir. Sahâbî hanımların hayız esnasında tutmadıkları oruçlarını kaza ettiklerini haber veren rivayetler, hayız esnasında orucun mutlak olarak yasak olduğuna delil görülmesi; bu metinlerin temel işareti olan *orucu kaza etme zorunluğu, kazaya bırakma zorunluluğu* olarak anlaşılmıştır. Hayızlının kılmadığı namazlarını iadesi meselesinde “kaza etmesi gerekseydi, Allah Resûlü bunu açıkça emrederdi” denilirken, oruç ibadeti için “terk etmesi gerekseydi, Allah Resûlü bunu açıkça emrederdi” denilmemiştir. Böylelikle terki vacip görülen orucun, terkinin açıkça beyânı gerekli görülmemekle düalist bir tavır sergilenmiştir.

Sahâbî hanımların hayız döneminde *oruç tuttuklarına dair* bir delil olmadığını öne sürerek yasağın savunulması da mümkündür. Bu düşünce, mevcut rivayetlerin yasağı ihdâs et-

⁷³ “ لَا تَقْرَأُ الْحَائِضُ وَلَا الْجُنْبُ شَيْئًا مِنَ الْقُرْآنِ / Cünüb ve hayızlı kişi Kur'ân'dan bir şey okuyamaz.” bk. Tirmizî “Tahâret”, 98. Dârimî rivayetinde bir âyet okuması dahi kerih görülmüştür. bk. Dârimî “Hayız”, 24.

⁷⁴ Hayızlının Kur'ân okuması ile ilgili Diyanet Kurul kararı için bk. DİB, Diyanet İşleri Başkanlığı. “Âdetli veya lohusa bir kadın Kur'an-ı Kerim okuyabilir mi?”. Erişim 09.11.2020. https://kurul.diyane.gov.tr/Cevap-Ara/107/adet-halindeki-bir-kadin-kur-an-i-kerim-okuyabilir-mi-

tikleri iddialarıyla eş değerdedir. Bu sebeple Muâze rivayeti, hayız ve oruç konusunda zıt görüş belirten her kesimin sundukları ortak delil olmuştur. Olağan ve sıradan bir amel üzerindeki sessizlik de bir delildir. Rivayetler, oruç tutma yasağını ortaya koyduklarından daha net bir ölçüde, herhangi bir yasağın olmadığı delili olmaktadır. Sonuç olarak metinlerdeki ziyâde ve konunun süreçteki evrilmesine binaen, kadının oruca ara vermesinin caiz olduğunu, fakat tutmadığı oruçları mutlak surette ödemekle yükümlü olduğunu, namaz ibadetine olduğu gibi kazadan muaf olmadığını ifade edildiğini anlamak mümkündür.

1274 | Rabia Zahide Temiz. Hayızlı Kadının Orucu Meselesi: 'Sen Harûrî Misin?' Rivayeti...

Kaynakça

- Abdürrezzâk b. Hemmâm, Ebû Bekr es-San'ânî. *el-Musannef*. 10 Cilt. Kahire: Dârü't-Te'sil, 2015.
- Ahmed b. Hanbel. *el-Müsned*. thk. Şuayb el-Arnaût vd. Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 2001.
- Ali b. el-Ca'd, Ebû'l-Hasen Cevherî. *el-Müsned*. thk. Abdülmehdî b. Abdülkâdir. Kuveyt: Mektebetü'l-Fellâh, 1985.
- Aynî, Ebû Muhammed Mahmûd b. Ahmed Bedreddîn el-. *Umdetü'l-kârî şerhu Sahîhi'l-Buhârî*. 25 Cilt. Beyrut: Dâru İhyâi't-Turâsi'l-Arabî, ts.
- Azîmabâdî, Muhammed Eşref Emir b. Ali. *Avnül-ma'bûd şerhi Süneni Ebî Dâvûd*. Beyrut: Dâru Kütübî'l-İlmiyye, 1415H.
- Beyhakî, Ahmed b. Hüseyin b. Ali el-. *es-Sünenü'l-kübrâ*. thk. Muhammed Abdulkadir Ata. Beyrut: Darü'l-Kütübî'l-İlmiyye, 2003.
- Buhârî, Ebû Abdullah Muhammed b. İsmâil el-. *el-Câmiu's-sahîh*. thk. Muhammed Züheyr b. Nasr. Dâru Tavkî'n- Necât, 1422H.
- Dalgın, Nihat. "Özel Günlerinde Kadınların İbadetleri". *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi* 9 (2007), 379-414.
- Dârimî, Abdullah b. Abdurrahman ed-. *el-Müsnedü'l-câmi'*. thk. Nebîl b. Hâşim. Beyrut: Darü'l-Beşâiri'l-İslâmiyye, 2013.
- Ebû Avâne el-İsferâyîni, Ya'kub b. İshâk. *el-Müstahrec*. thk. Eymen b. Arif. Beyrut: Dârü'l-Ma'rife, 1998.
- Ebû Bekr el-Hallâl, Ahmed b. Muhammed. *es-Sünne*. thk. Atiyye ez-Zehrânî. Riyad: Dârü'r-Râye, 1989.
- Ebû Dâvûd, Süleyman b. Eş'as es-Sicistânî. *es-Sünen*. Beyrut: el-Mektebetü'l-Asriyye, ts.
- Ebû Nuaym el-İsfahânî, Ahmed b. Abdullah. *el-Müsnedü'l-Müstahrec ala Sahîh-i Müslim*. thk. Muhammed Hasan İsmâil eş-Şâfiî. Beyrut: Darü'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1996.
- Ebû Ya'lâ, Ahmed b. Ali b. Müsenna el-Mevsilî. *Müsnedü Ebû Ya'lâ el-Mevsilî*. thk. Hüseyin Selim Esed. Darü'l-Me'mun li't-Turâs, 1984.
- Ebu's-Şeyh, Abdullah b. Muhammed el-İsfahânî. *Zikru'l-akrân ve rivâyâtuhum an ba'duhum ba'dan*. thk. Mes'ud es-Sa'denî. Darü'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1996.
- Fiğlalı, Ethem Ruhi. "Hâriciler". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 16/175-178. İstanbul: TDV Yayınları, 1997.
- Herevî, Abdullah b. Muhammed b. Ali el-. *Zemmü'l-ke'lâm ve ehlihi*. thk. Ebû Câbir Abdullah b. Muhammed. Mektebetü Gurabâi'l-Eseriyye, 1998.
- Heysemî, Ali b. Ebî Bekr el-. *Buğyetü'l-bâhis an zevâidi Müsned-i Hâris*. thk. Hüseyin Ahmed Salih. el-Câmiatü'l-İslâmiyye, 1992.
- Humeydî, Ebû Bekr Abdullah b. Zübeyr el-Kureşî. *el-Müsned*. thk. Hüseyin Selim Esed. Dımaşk: Darü's-Seka, 1996.
- İbn Adî, Ebû Ahmed Abdullah el-Cürcânî. *el-Kâmil fi duâfâi'ricâl*. thk. Mâzin es-Sersâvî. Mektebetü'r-Rüşd, ts.
- İbn Battâl, Ebû'l-Hasan Alî b. Halef. *Şerhu Sahîhi'l-Buhârî*. thk. Ebû Temîm Yâsir b. İbrâhîm. Riyad: Mektebetü'r-Rüşd, 2003.
- İbn Ebû Şeybe, Ebû Bekr Abdullah b. Muhammed. *el-Musannef*. thk. Kemâl Yûsuf el-Hût. Riyad: Mektebetü'r-Rüşd, 1409H.
- İbn Ehî Mîmî, Ebû'l-Huseyn Muhammed b. Abdullâh b. el-Huseyn b. Abdullâh ed-Dekkak. *Fevâidu İbn Ehî Mîmî*. thk. Nebîl Sadeddîn Cerrâr. Riyad: Dâru Edvâi's-Selef, 2005.
- İbn Hacer el-Askalânî, Ebû'l-Fazl Ahmed b. Hacer. *Fethü'l-Bârî şerhu Sahîh el-Buhârî*. thk. Muhibbuddîn el-Hatîb. Beyrut: Dâru'l-Ma'rife, 1959.
- İbn Hacer el-Askalânî, Ebû'l-Fazl Ahmed b. Hacer. *İthâfu'l-mehera bi'l-kavâidi'l-mübtakire min etrâfi'l-aşere*. Mecmau Melik Fehd, 1994.
- İbn Hacer el-Askalânî, Ebû'l-Fazl Ahmed b. Hacer. *Tehzîbü't-Tehzîb*. Hindistan: Dâiretü'l-Ma'ârifî'n-Nizâmîyye, 1908.
- İbn Hibbân, Ebû Hâtîm Muhammed b Hibbân el-Bustî. *es-Sahîh*. thk. Şuayb el-Arnâvût. Beyrut: Müessesetü'r-Risale, 1988.
- İbn Huzeyme, Muhammed b. İshâk. *es-Sahîh*. thk. Muhammed Mustafa el-A'zâmî. el-Mektebetü'l-İslâmî, 2003.
- İbn Mâce, Ebû Abdulah Muhammed b. Yezîd el-Kazvinî. *es-Sünen*. thk. Muhammed Fuâd Abdülbâki. Dâru İhyâi'l-Kütübî'l-Arabî, ts.
- İbn Mülakkın, Ebû Hafs Ömer b. Alî el-Mısrî. *et-Tavdîh li şerhi'l-Câmi'i's-Sahîh*. Dımaşk, 2008.
- İbn Râhûye, İshâk b. İbrâhîm. *el-Müsned*. Dâru't-Te'sil, 2016.
- İbn Receb el-Hanbelî, Ebû'l-Ferec Zeynüddîn Abdurrahman. *Fethü'l-Bârî şerhu Sahîhi'l-Buhârî*. çev. Mahmûd b. Şabân b. Abdülmaksûd vd. Medine: Mektebetü'l-Gurabâi'l-Eseriyye, 1996.
- İbnü'l-Attâr, Ebû'l-Hasan Alî b. İbrâhîm. *el-Udde fi şerhi'l-Umde fi ehâdisi'l-ahkâm*. thk. Nizam Muhammed Sâlih. Beyrut, 2006.

- İbnü'l-Cârûd, Abdullah b. Ali. *Müntekâ mine's-süneni'l-müsne'de*. thk. Ebû İshâk el-Huveynî. Darü'l-Kitâbi'l-Arabî, 1988.
- İbnü'l-Harrât, Abdülhak b. Abdurrahman b. Abdullâh el-İşbilî. *el-Ahkâmü's-şer'iyyeti'l-kübrâ*. thk. Ebû Abdullâh Hüseyin b. Ukkâşe. Riyad, 2001.
- Kâdî İyâz, Ebü'l-Fazl b. Mûsâ el-Yahsubî. *İkmâlü'l-Mu'lim bi fevâ'idü'l-Müslim*. thk. Yahyâ İsmâil. Mısır: Dârü'l-Vefâ, 1998.
- Kirmânî, Harb b. İsmail el-. *Mesâilu Harb b. İsmail el-Kirmânî*. thk. Muhammed Abdullah Ebû Serî'. Müessesetü Reyân, 2015.
- Kirmânî, Muhammed b. Yûsuf Şemsuddîn el-. *el-Kevâkibü'd-derârî fi şerhi Sahîhi'l-Buhârî*. Beyrut: Dâru İhyâi't-Turâsi'l-Arabî, 1981.
- Mâlik b. Enes, Ebû Abdullâh el-Medenî. *el-Muvattâ*. thk. Muhammed Mustafâ el-A'zamî. Abudabi: Müessesetü Zâyid b. Sultân, 2004.
- Mizzî, Cemâleddîn Ebü'l-Haccâc Yûsuf b. Abdurrahman el-. *Tehzîbü'l-Kemâl fi esmâi'r-ricâl*. thk. Beşşâr Avvâd Ma'rûf. 35 Cilt. Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1980.
- Müslim, Ebü'l-Hüseyin Müslim b. Haccâc el-Kuşeyrî. *el-Câmi'u's-sahîh*. thk. Muhammed Fuâd Abdülbâki. Beyrut: Dâru İhyâi't-Turâsi'l-Arabî, ts.
- Nesâî, Ebû Abdurrahman Ahmed b. Şuayb en-. *el-Müctebâ mine's-sünen*. thk. Abdülfettâh Ebû Gudde. Haleb: Mektebetü'l-Matbû'âtü'l-İslâmiyye, 1986.
- Nevevî, Yahyâ b. Şeref en-. *el-Mecmû şerhi'l-Mühezzeb*. thk. Muhammed Necib el-Mutiî. Cidde: Mektebetü'l-İrşâd, 2008.
- Nevevî, Yahyâ b. Şeref en-. *Şerhu'n-Nevevî alâ Müslim*. Beyrut: Dâru İhyâi't-Turâsi'l-Arabî, 1972.
- Sağlam, Hadî - Arpacı, İbrahim. "İslam Fikhına Göre Hayızlı Kadının Orucu". *Erzincan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 10-2 (2018), 60-76.
- Sehârenfûrî, Şeyh Halil Ahmed es-. *Bezlü'l-mechûd fi halli Sünen-i Ebî Dâvûd*. Hind: Merkezi's-Şeyh Ebî'l-Hasen en-Nedvî li'l-bahsi ve'd-Dirâsâti'l-İslâmî, 2006.
- Sekâfî, Muhammed b. İshâk es-. *Hadîsu's-Serrâc*. thk. Hüseyin b. Ukkâşe Ramazan. Fâruku'l-Hadisiyye, 2004.
- Sindî, Ebü'l-Hasan Muhammed b. Abdülhâdî es-. *el-Hâşiye alâ Süneni'n-Nesâî*. Haleb: Mektebetü'l-Matbû'âtü'l-İslâmiyye, 1986.
- Şâşî, Heysem b. Küleyb eş-. *el-Müsne'd*. thk. Mahfûzurrahmân Zeynullah. Mektebetü'l-Ulum ve'l-Hikem, 1994.
- Şemseddîn el-Birmâvî, Muhammed b. Abduddâim el-Askalânî. *el-Lâmiu's-sahîh bi şerhi'l-Câmi'i's-Sahîh*. thk. Nüreddîn Tâlib vd., 2012.
- Şinkitî, Muhammed el-Emîn eş-. *Müzekkire fi usûli'l-fikh*. Medine: Mektebetü'l-Ulûm ve'l-Hikem, 2001.
- Tâceddîn el-Fâkihânî, Ömer b. Ali b. Sâlim. *Riyâdu'l-efhâm fi şerhi Umdeti'l-ahkâm*. thk. Nureddîn Tâlib, 2010.
- Tayâlisî, Ebû Dâvûd Süleyman b. Dâvûd b. el-Cârûd et-. *el-Müsne'd*. thk. Muhammed b. Abdulhasan et-Türkî. Mısır: Dâru Hicr, 1999.
- Tirmizî, Muhammed b. İsâ et-. *Tertîbu ileli'l-kebîr*. thk. Subhî es-Sâmerrâi vd. Beyrut: Mektebetü'n-Nahdeti'l-Arabiyye, 1409H.
- Tirmizî, Muhammed b. İsâ et-. *es-Sünen*. thk. Ahmed Muhammed Şâkir - Muhammed Fuâd Abdülbâki. Mısır: Şirketü Mektebetü ve Matbaatü Mustafa el-Bânî, 1975.
- Tûsî, Ebû Ali el-Hasen b. Alî et-. *Muhtasarü'l-Ahkâm=Müstahrec alâ Câmi'i't-Tirmizî*. thk. Enîs b. Ahmed b. Tâhir. Medine: Mektebetü'l-Gurebâ'i'l-Eseriyye, 1415H.
- Ulu, Arif. "Âdet Halindeki Kadının Orucuyla İlgili Hadislerin Tenkid ve Tahlili". *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 38 (2012), 1-50.
- Zehebî, Şemseddîn Ebû Abdullah Muhammed b. Ahmed ez-. *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ*. thk. Şuayb el-Arnaût vd. Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1985.
- Zekeriyâ el-Ensârî, Ebû Yahyâ b. Muhammed. *Menhatü'l-Bârî bi şerhi Sahîhi'l-Buhârî*. thk. Süleymân b. Durey' el-Âzimî. Riyad, 2005.
- Zerkeşî, Ebû Abdullâh Muhammed b. Abdullâh b. Bahâdîr ez-. *Bahrü'l-muhîr fi usûli'l-fikh*. thk. Muhammed Tâmir. Beyrut: Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, 2000.